

Podstawy fizyki transportu w układach biologicznych

2023/2024

Wykład 1

Maciej Lisicki, Wydział Fizyki UW

Zasady zaliczania

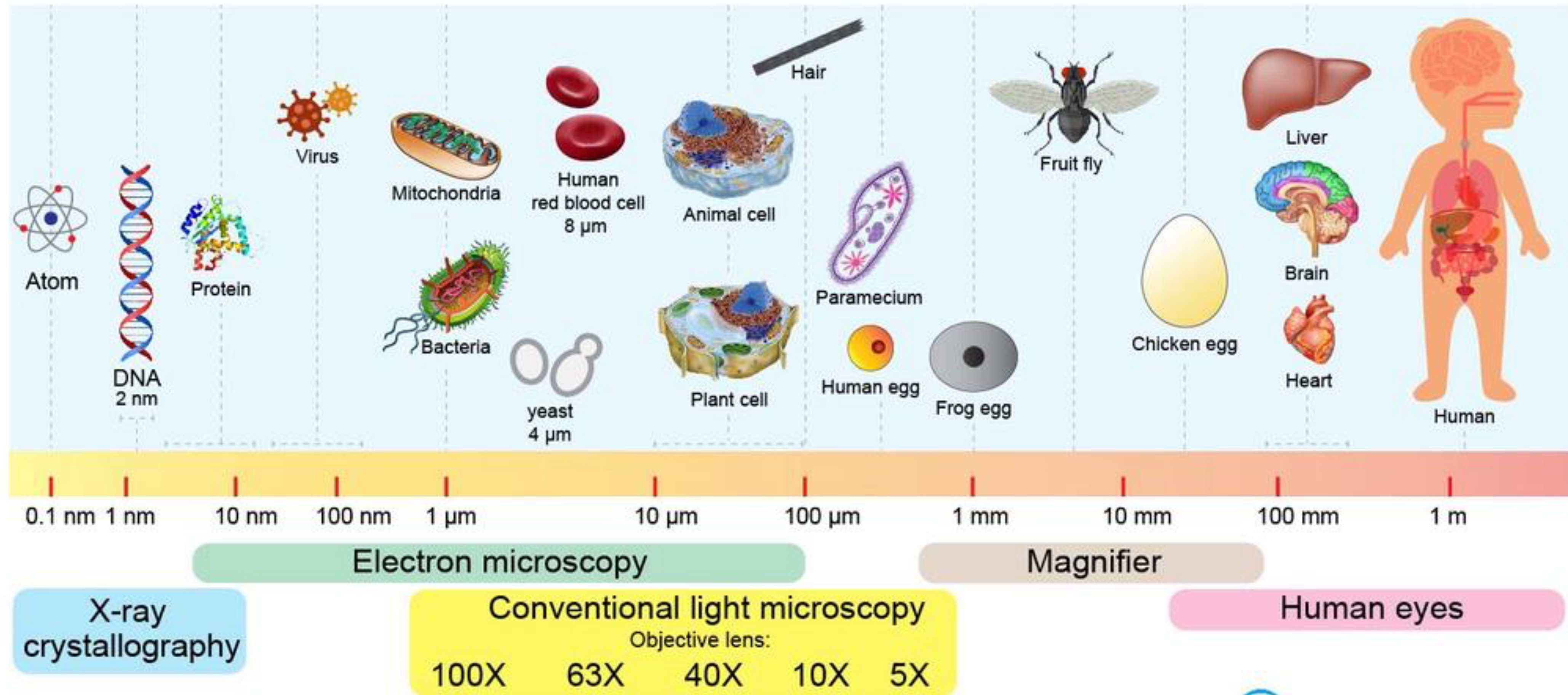
- Obecność na zajęciach (uwaga, nieregularnie) $\Rightarrow$ lista
- 3-5 krótkich (15 min.) testów na zajęciach $\Rightarrow$ propozycja oceny
- Slajdy będą udostępniane / strona kursu (wkrótce)

Transport, czyli co?

- Wstępik fizyczny
- Transport **molekularny**
- Transport **przez błony biologiczne**
- Transport **płynów**
- Transport **sygnałów**
- Transport **energii**
- Transport **mikroorganizmów**

THE LENGTH SCALE OF BIOLOGY

from atoms, DNA, proteins, viruses, bacteria, mitochondria, animal and plant cells, single-celled organisms, fruit fly, organs, to our bodies

Duże i małe

Porównanie proporcji

$$\frac{h}{d} \approx 15$$

Wieża TV, Tallinn

Smukła wieża

$$\frac{h}{d} \approx 200$$

Trzcina pospolita

Skąd taka duża różnica?

Szybki owad

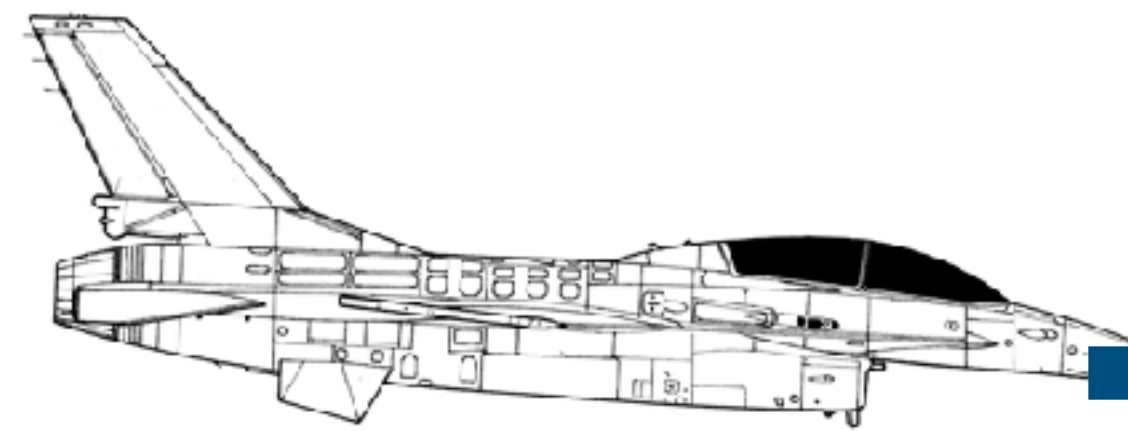

Bzyg

$V \approx 10 \text{ m/s}$

$L \approx 1 \text{ cm}$

$V \approx 10 \text{ km/s?}$

$L \approx 10 \text{ m}$

Proste porównanie proporcji nie wystarcza!

Dlaczego nartnik może biegać po wodzie, a my nie?

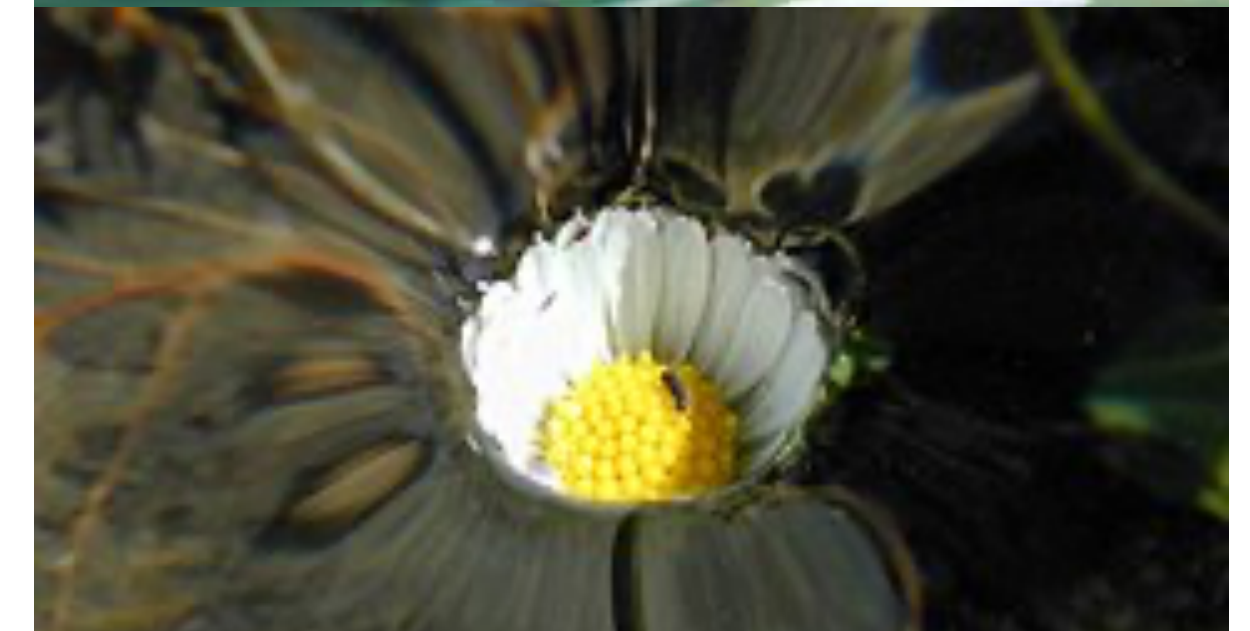
Napięcie powierzchniowe

Ważymy za dużo, a napięcie powierzchniowe wody jest za małe

Własności materiału nie zależą od wielkości obiektu.

Czyli ważymy za dużo... – powierzchnia jest zbyt obciążona.

Istnieje systematyczne podejście matematyczne do porównywania organizmów o różnych wielkościach.

Skalowanie

Teoria podobieństw

Rozmiar

L

Pole powierzchni

S

Objętość

V

$3L$

$9S$

$27V$

Skalowanie

Teoria podobieństw

Rozmiar	L
Pole powierzchni	$S \sim L^2$
Objętość	$V \sim L^3$

Jakie ziemniaki obiera się szybciej? Małe czy duże? (1 kg)

$$\frac{\text{czas obierania}}{\text{ciężar}} \sim \frac{\text{powierzchnia}}{\text{objętość}} \sim \frac{L^2}{L^3} \sim \frac{1}{L}$$

Dwukrotnie większe ziemniaki obiera się dwa razy szybciej.

Co to ma do nartników?

Nartnik

Powierzchnia "stóp" owada $\sim L^2$

Obciążenie powierzchni = masa na jednostkę powierzchni

$$\text{obciążenie powierzchni} = \frac{\text{ciężar ciała}}{\text{powierzchnia stóp}} \sim \frac{L^3}{L^2} \sim L$$

Człowiek (200x większy od nartnika) mógłby biegać po wodzie o 200x większym napięciu powierzchniowym (albo chodzić na ogromnych i niebywale lekkich nartach wodnych).

Ogromne nartniki również mają trudniej.

Rozmiary obiektów biologicznych nie mogą być dowolne!

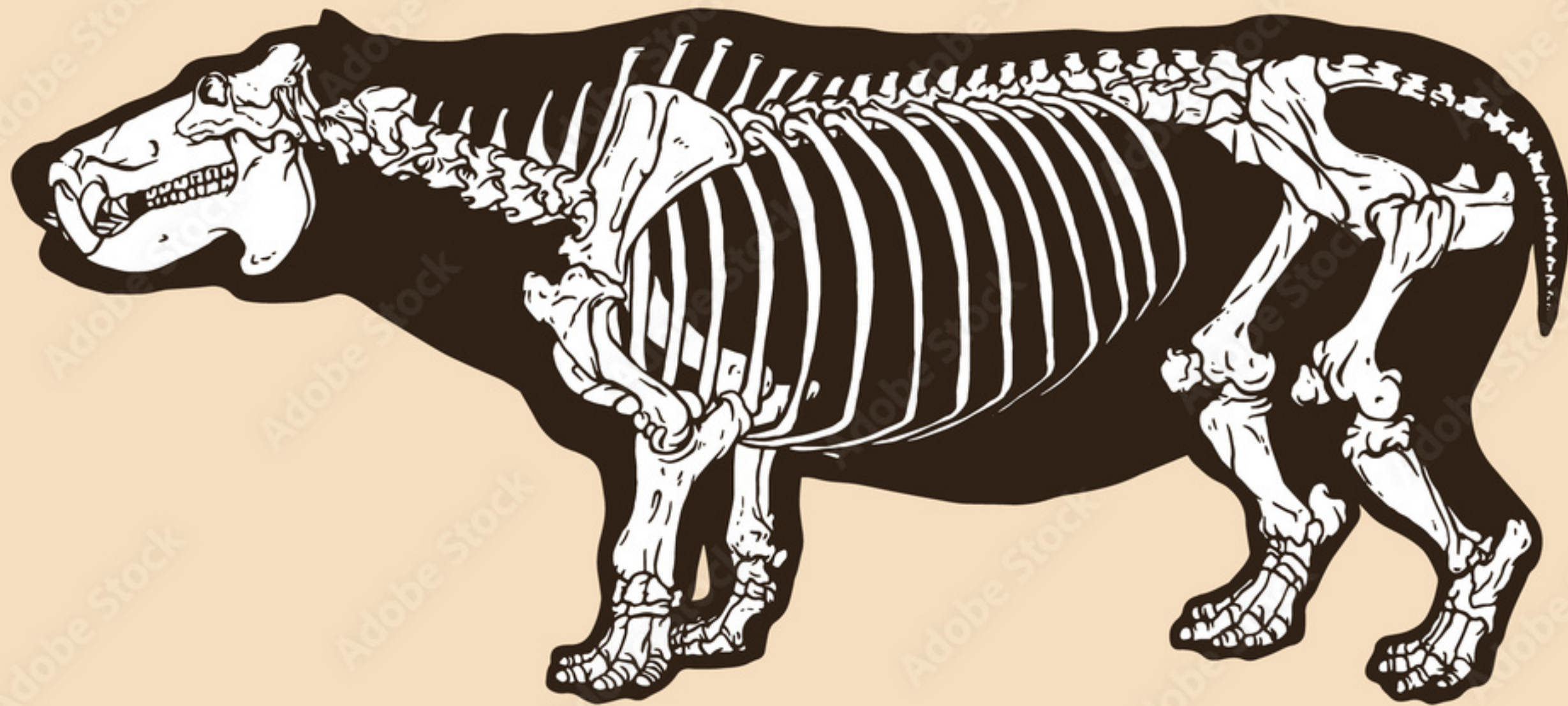
Kości i mięśnie mają określoną wytrzymałość, zależną od materiału, z którego są zbudowane.

Sztucznie powiększona mysz załamałaby się pod własnym ciężarem (obciążenie powierzchni kości)!

Wytrzymałość kości

Kości i mięśnie mają określoną wytrzymałość, zależną od materiału, z którego są zbudowane.

Hipopotam

Myszojeleń

Kangur vs. pchła

Biomechanika skoku

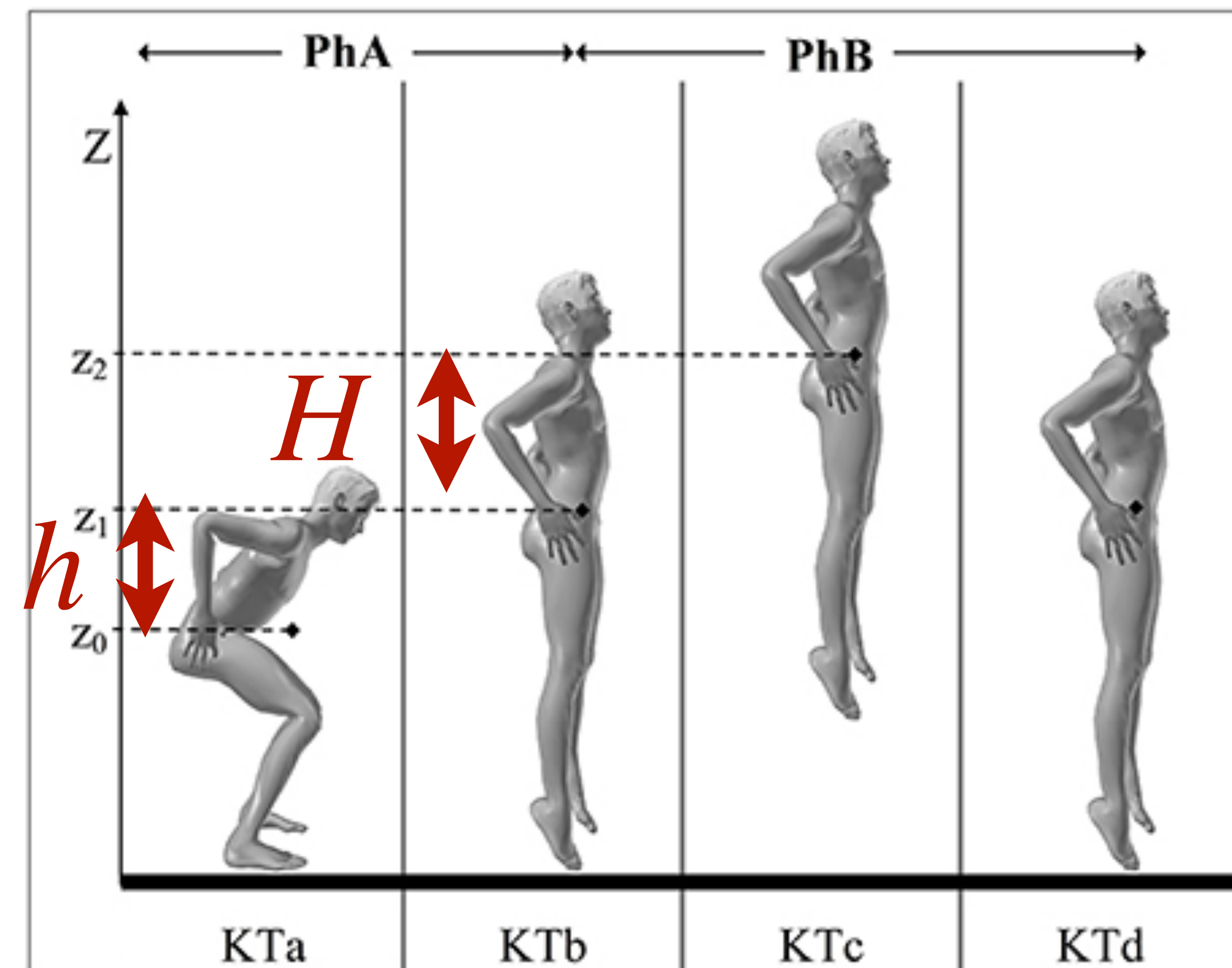
$$\text{praca nóg} = F \cdot h$$

praca nóg $\rightarrow$ energia kinetyczna

energia kinetyczna $\rightarrow$ energia potencjalna

$$\text{energia potencjalna} = Mg \cdot H$$

$$H = \frac{\text{siła nóg } F}{\text{ciężar } Mg} \cdot h$$

siła nóg $\sim$ pole przekroju mięśni $\sim L^2$

wysokość $h \sim L$

ciężar $\sim L^3$

Kangur vs. pchła

Biomechanika skoku

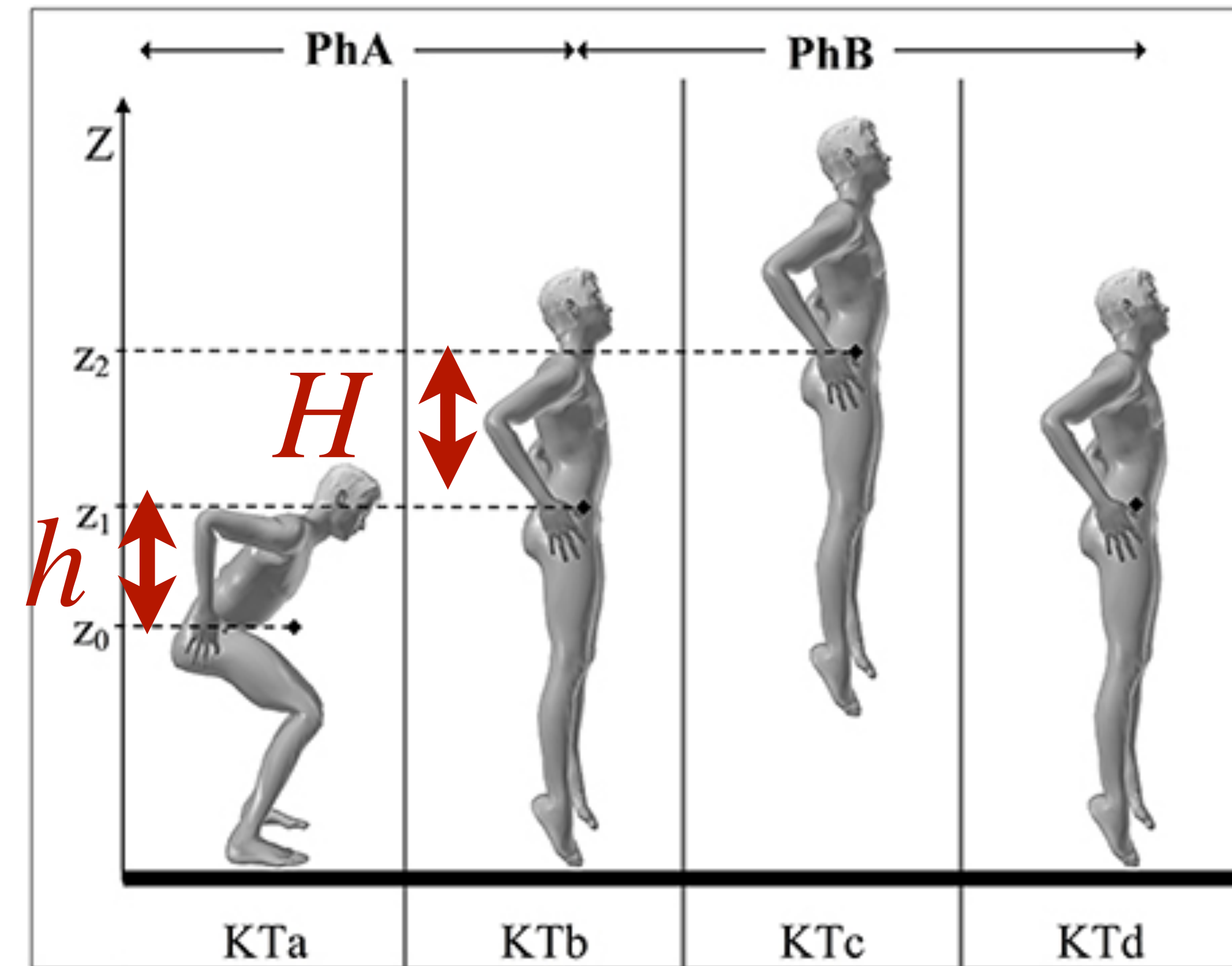
praca nóg = $F \cdot h$

praca nóg → energia kinetyczna

energia kinetyczna → energia potencjalna

energia potencjalna = $Mg \cdot H$

$$H = \frac{\text{siła nóg } F}{\text{ciężar } Mg} \cdot h \sim \frac{L^2 \cdot L}{L^3} = 1$$

siła nóg $\sim$ pole przekroju mięśni $\sim L^2$

wysokość $h \sim L$

ciężar $\sim L^3$

Wysokość skoku podobnych konstrukcyjnie zwierząt nie zależy od wielkości!

Ciepło – zimno

Termoregulacja

Ryjówka aksamitna

Słoń afrykański

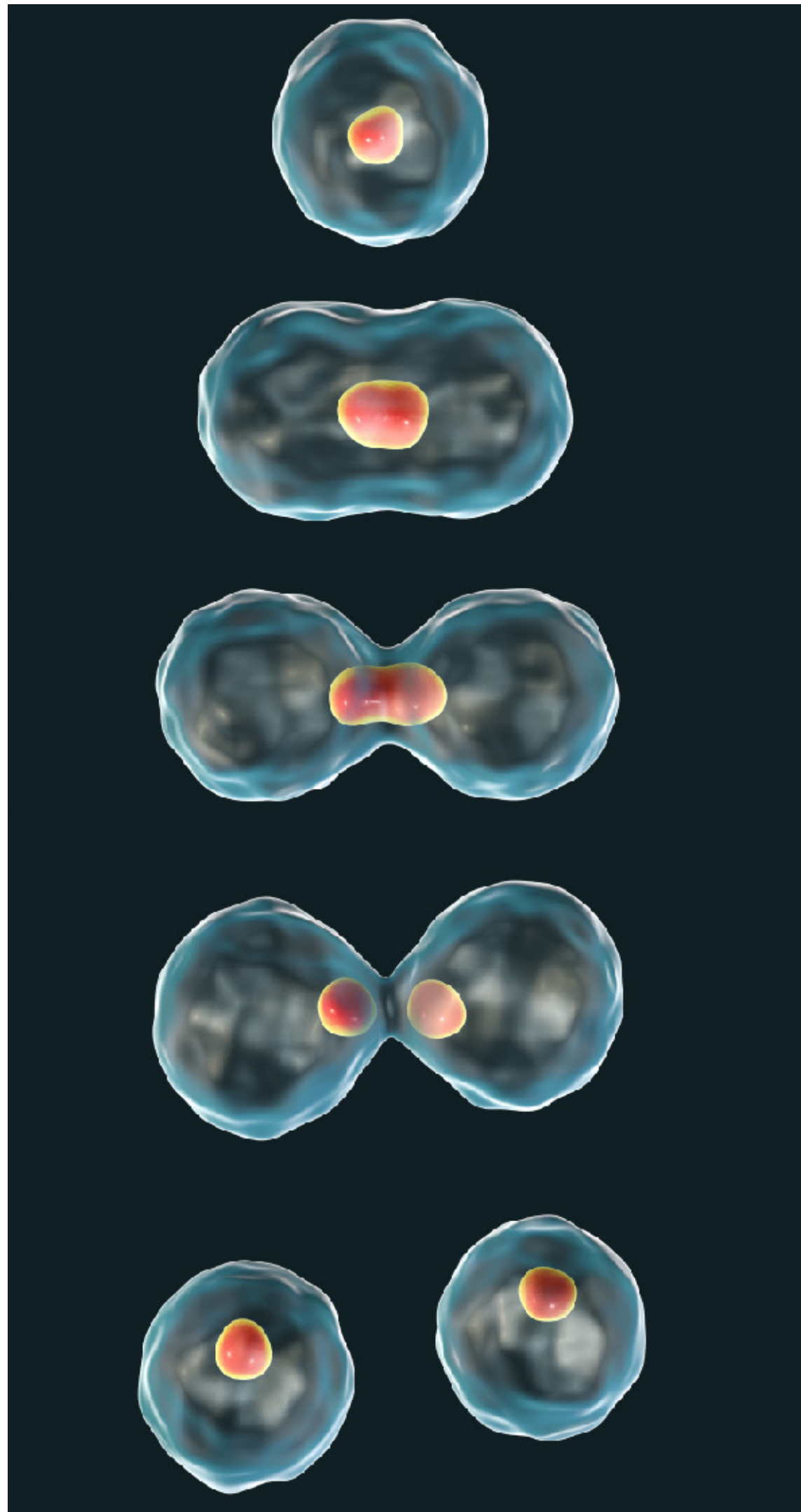
$$\frac{\text{utrata ciepła}}{\text{metaboliczna produkcja energii}} \sim$$
$$\sim \frac{\text{powierzchnia}}{\text{objętość}} \sim \frac{L^2}{L^3} \sim \frac{1}{L}$$

Im mniejszy organizm, tym szybciej ubywa energii.

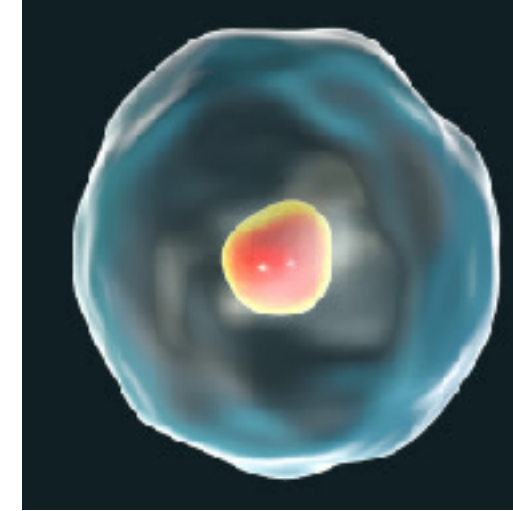
Ryjówka (masa ok. 2g) musi jeść prawie bez przerwy.

Podział żywych komórek

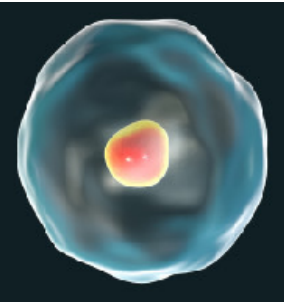
Dlaczego komórki dzielą się po osiągnięciu określonych rozmiarów?

Starsza, większa komórka

Młodsza, mniejsza komórka

ilość materiału metabolicznego $\sim L^3$

☞ zapotrzebowanie na tlen /min. $\sim L^3$

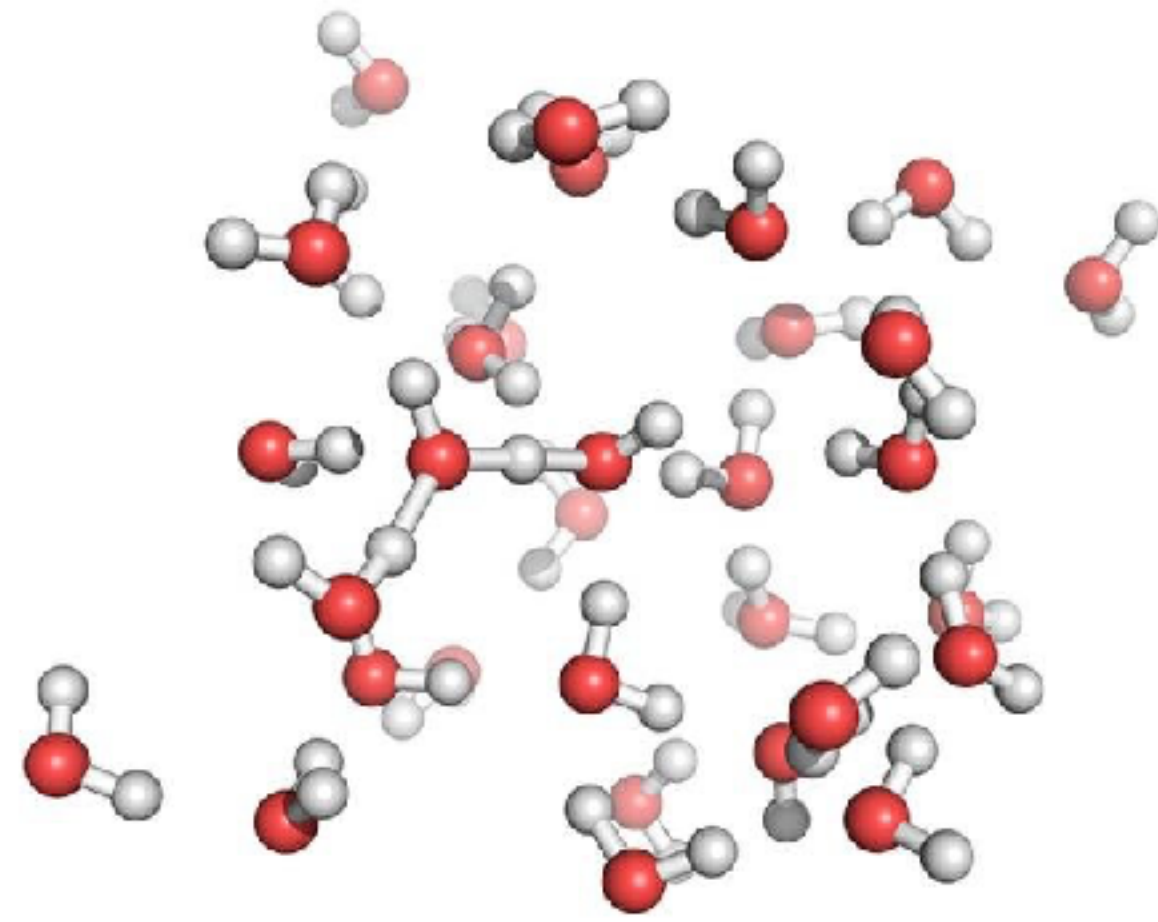
ilość tlenu pobranego przez powierzchnię komórki $\sim L^2$

Żywotność komórki $\dot{Z}$

$$\dot{Z} = \frac{\text{max. ilość tlenu pobranego przez komórkę}}{\text{zapotrzebowanie na tlen}} \sim \frac{1}{L}$$

Zbyt duże komórki muszą się podzielić

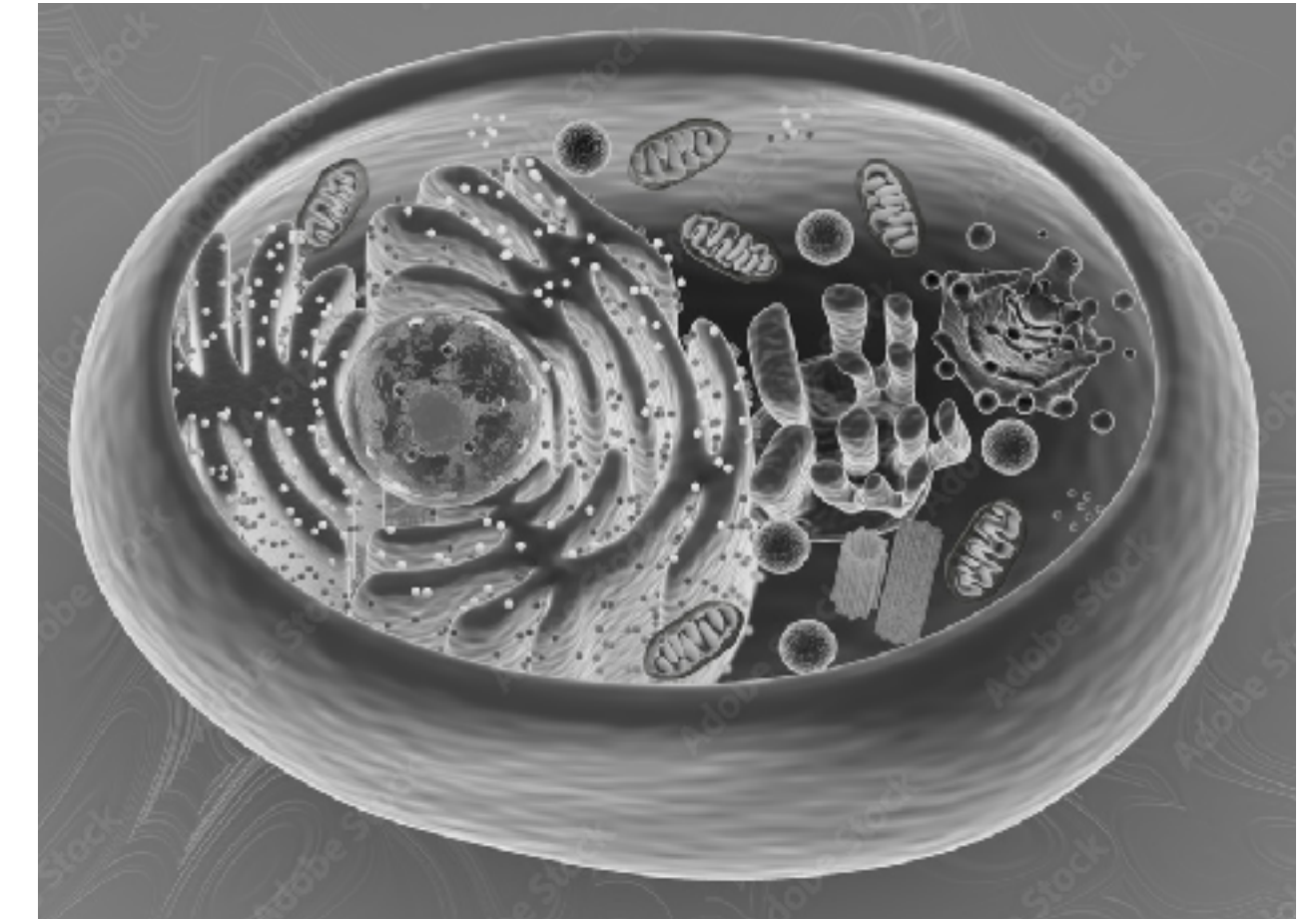
Procesy transportu w różnych skalach

Poziom molekularny (nm)

Poziom subkomórkowy (nm)

Poziom komórkowy (um)

Mikroorganizmy (um/mm)

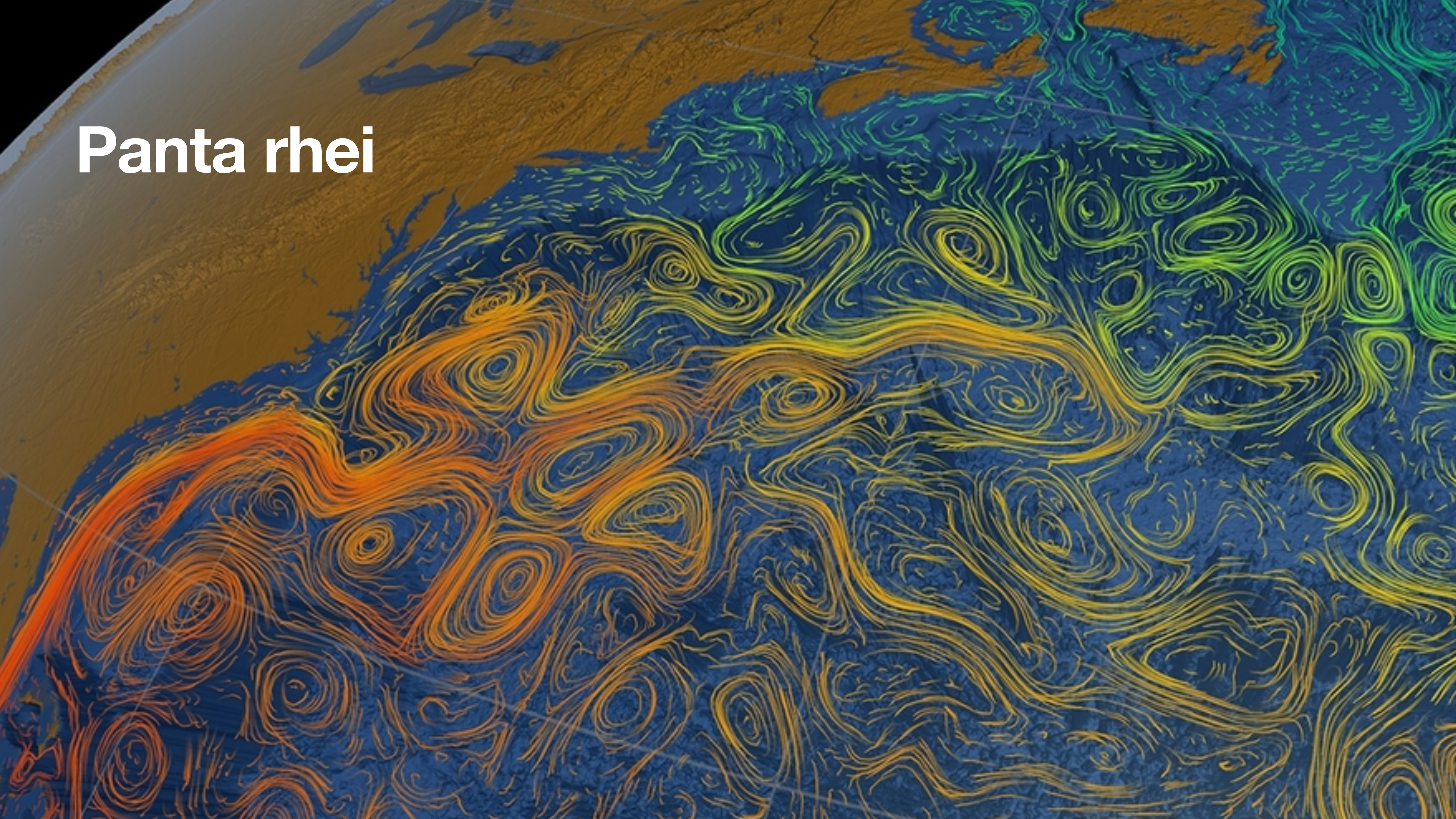

Poziom tkanek/organów (mm/cm)

Poziom organizmów (m)

Panta rhei

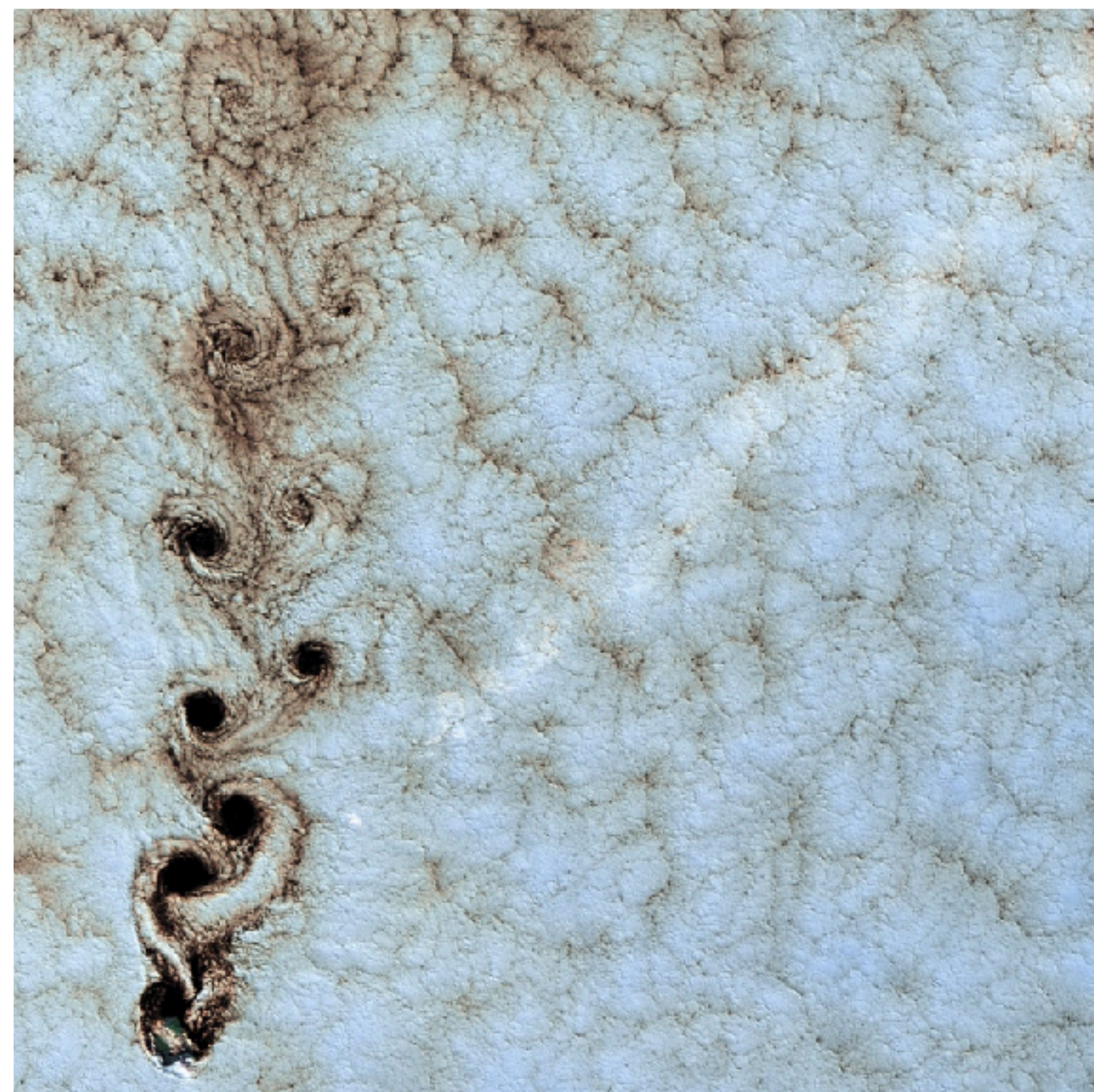
Podobieństwo przepływów

Helena Valley, Montana. Foto: USRA

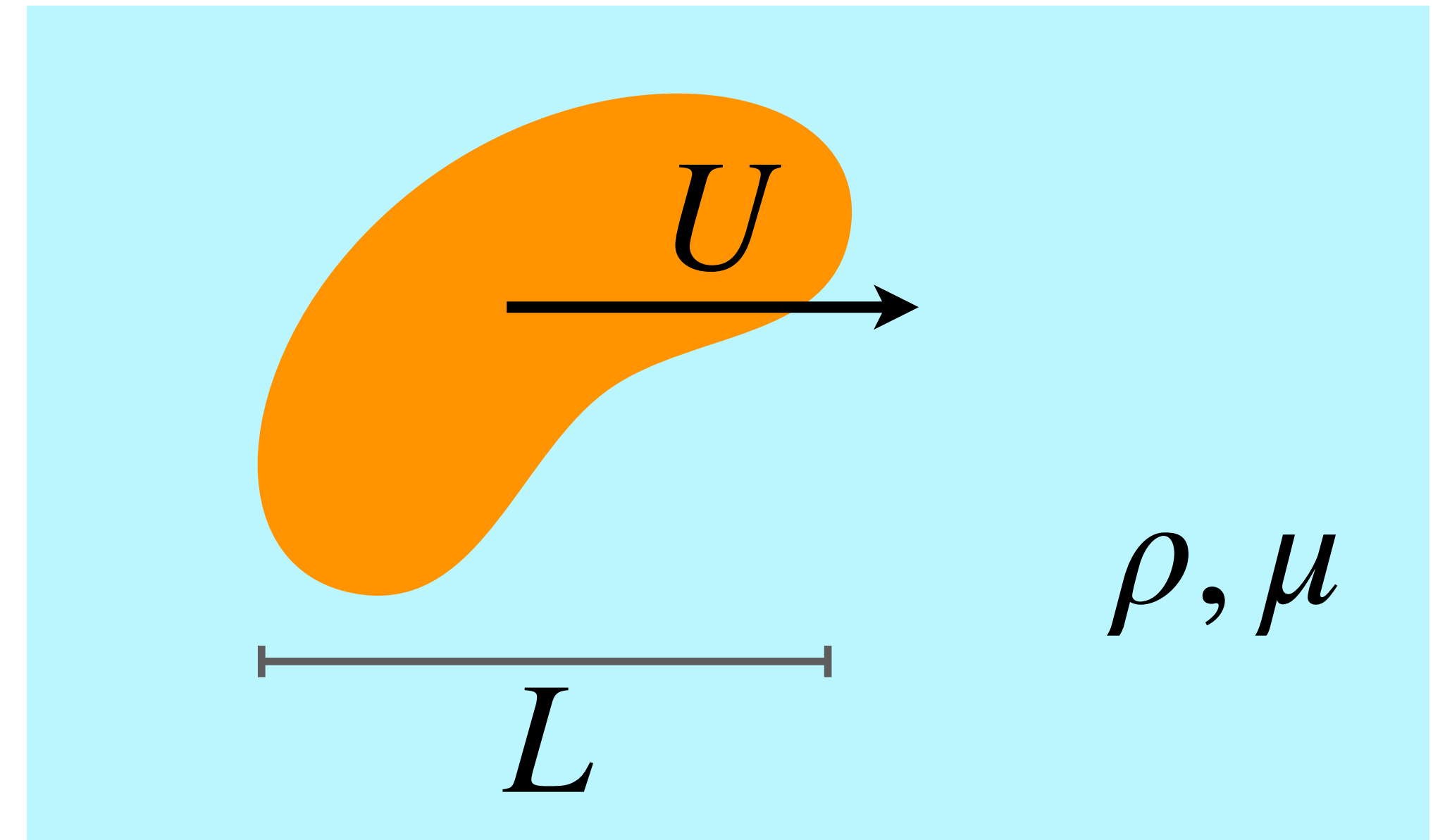

NASA

Liczba Reynoldsa – *one number to rule them all*

$$\text{Re} = \frac{\text{siły bezwładności}}{\text{siły lepkości}} \sim \frac{\rho UL}{\mu}$$

Skale i własności płynu określają charakter przepływu

Skale procesu $\{U, L\}$

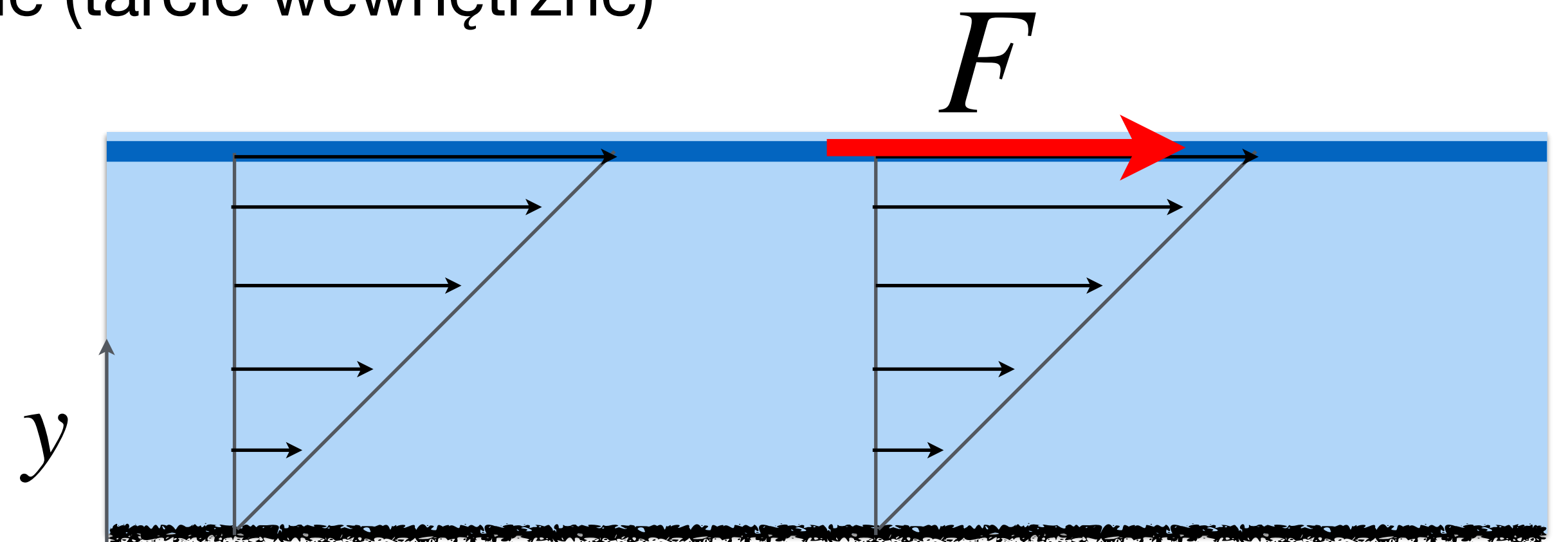
Własności ośrodka $\{\rho, \mu\}$

Lepkość?

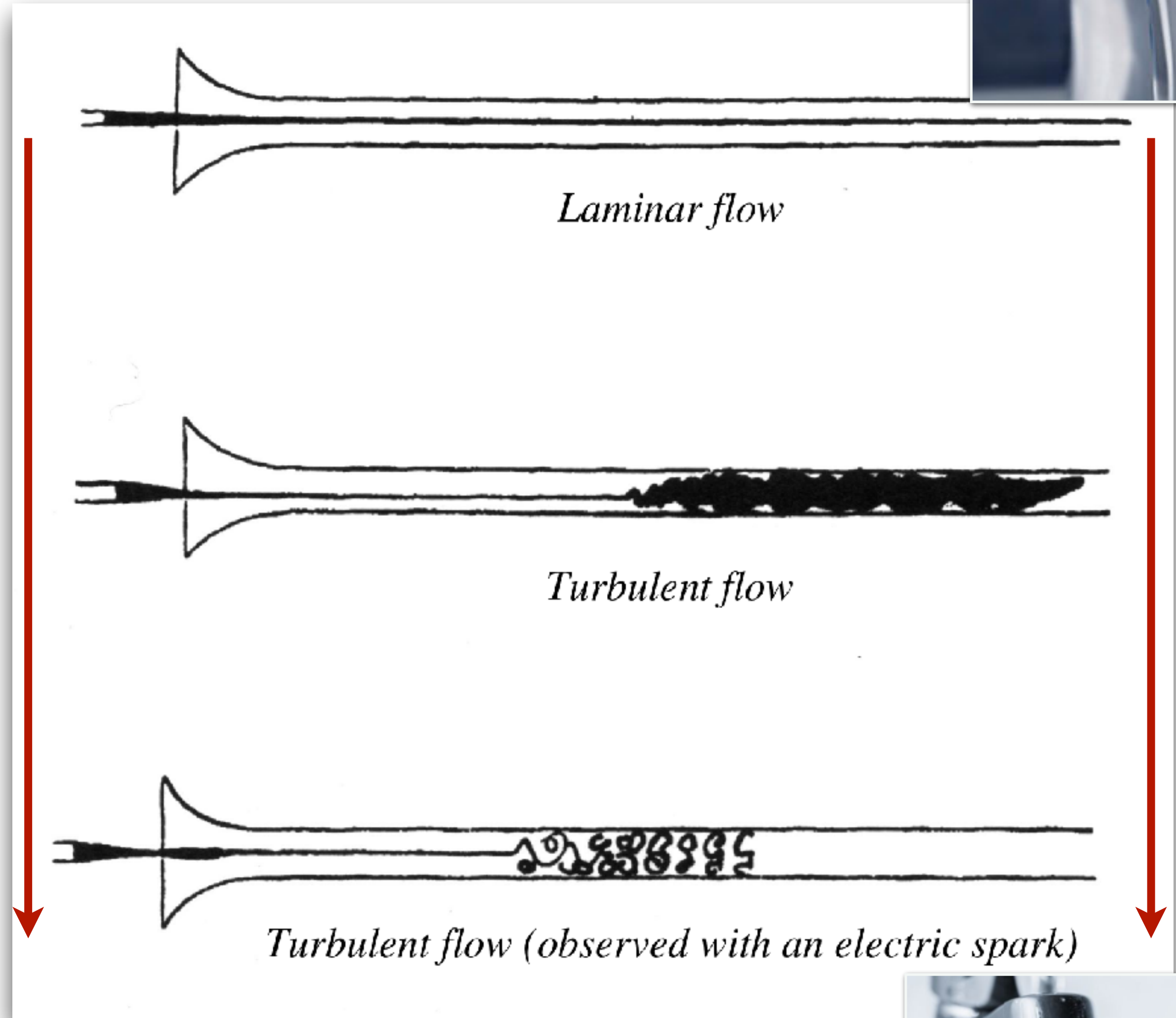
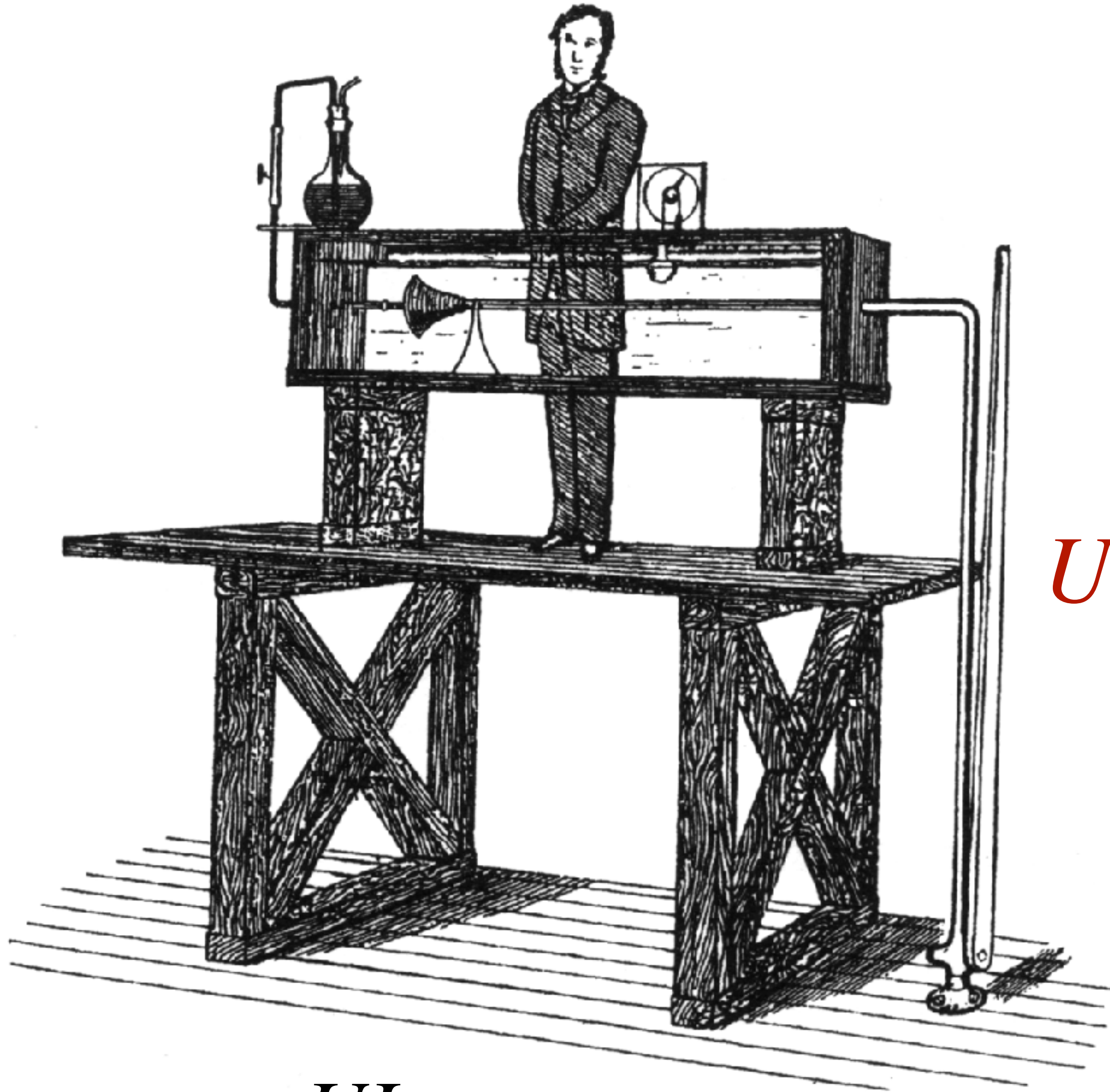
Miara oporu stawianego przez płyn przy przepływie (tarcie wewnętrzne)

$$\frac{F}{A} = \mu \frac{\Delta v}{\Delta y}$$

Eksperyment Reynoldsa

przepływ laminarny (lepkość)

Re

$$Re = \frac{\rho UL}{\mu}$$

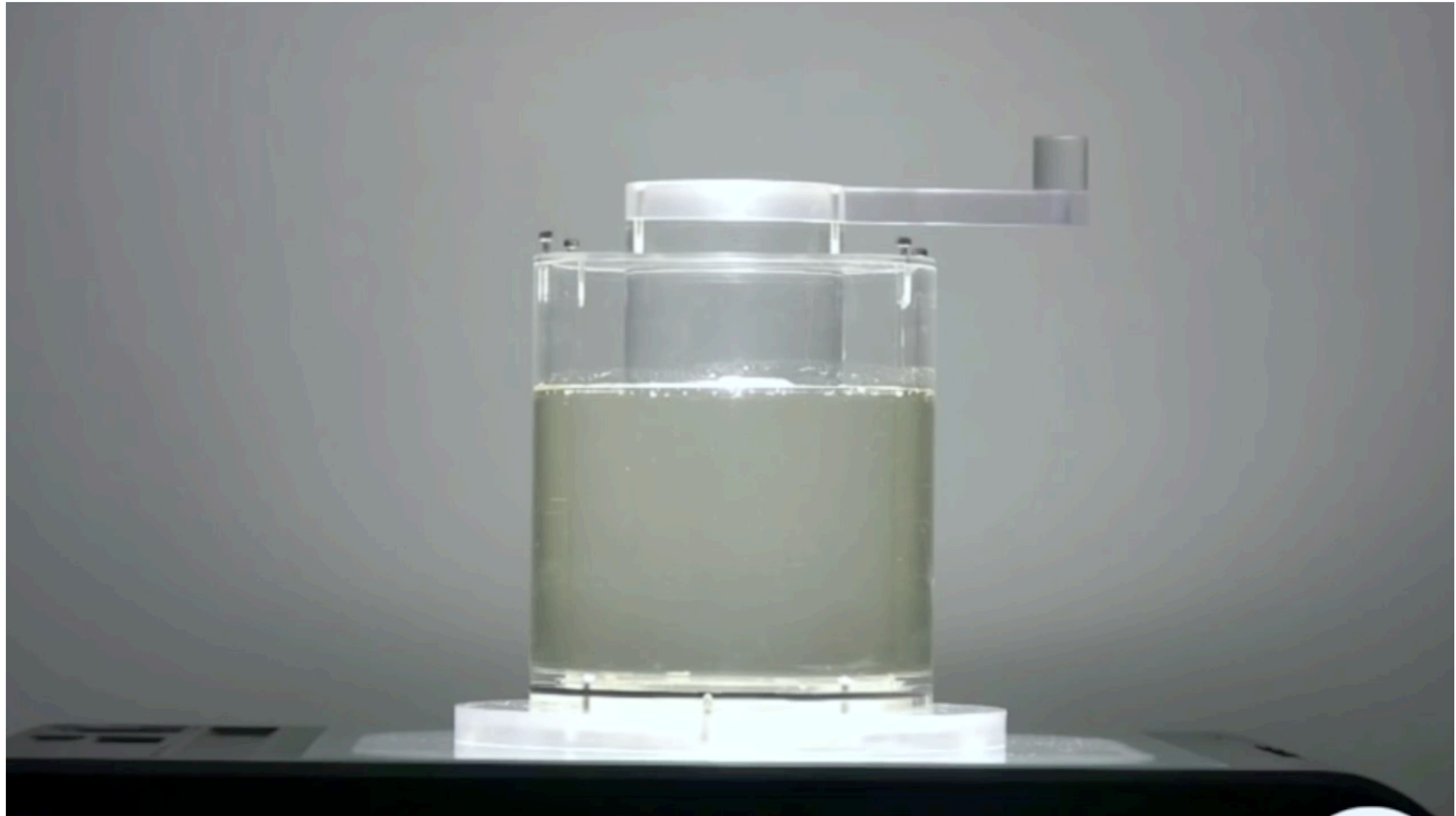
Reynolds, 1883

przepływ turbulentny
(bezwładność)

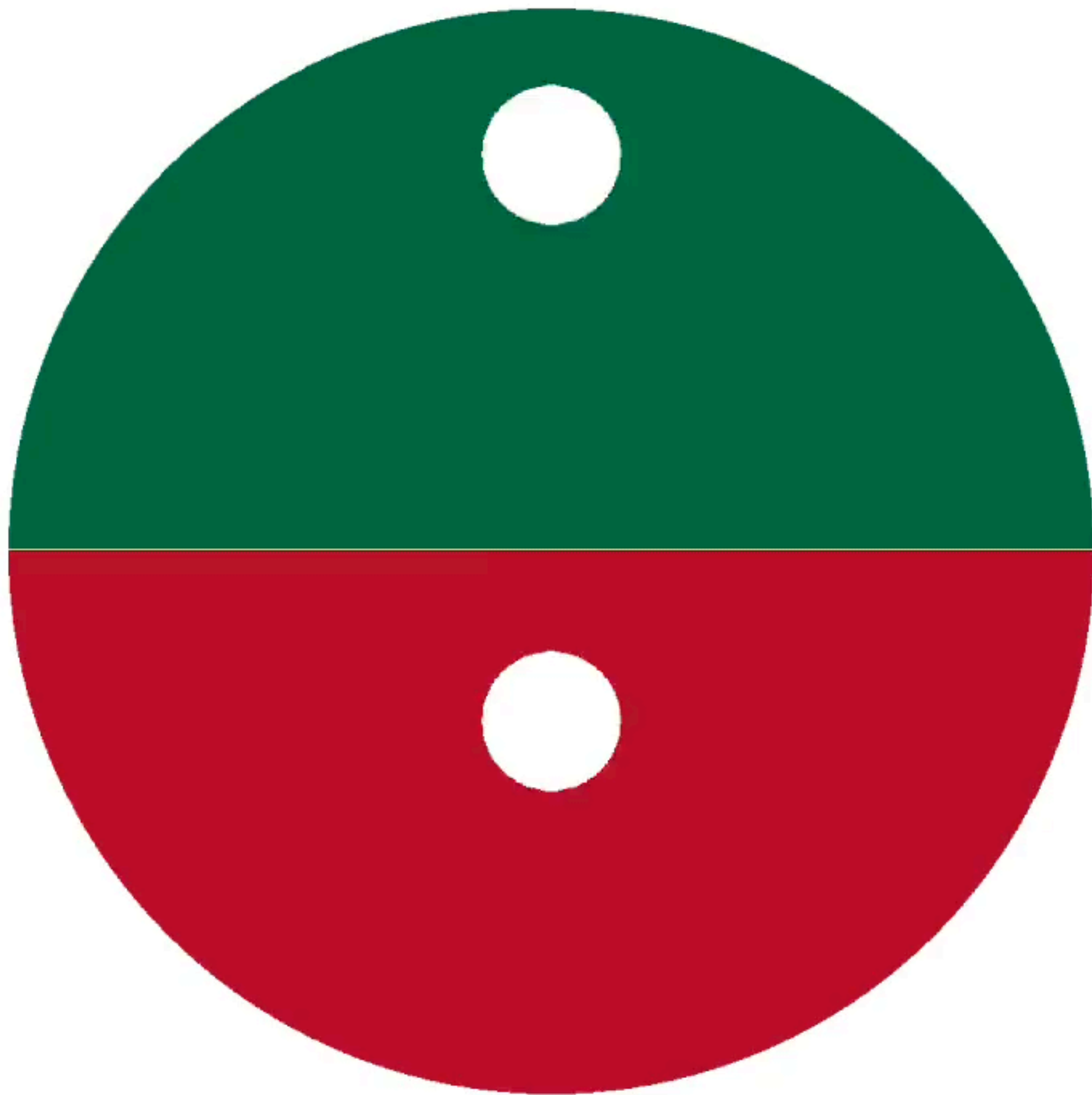

Bardzo lepkie przepływy

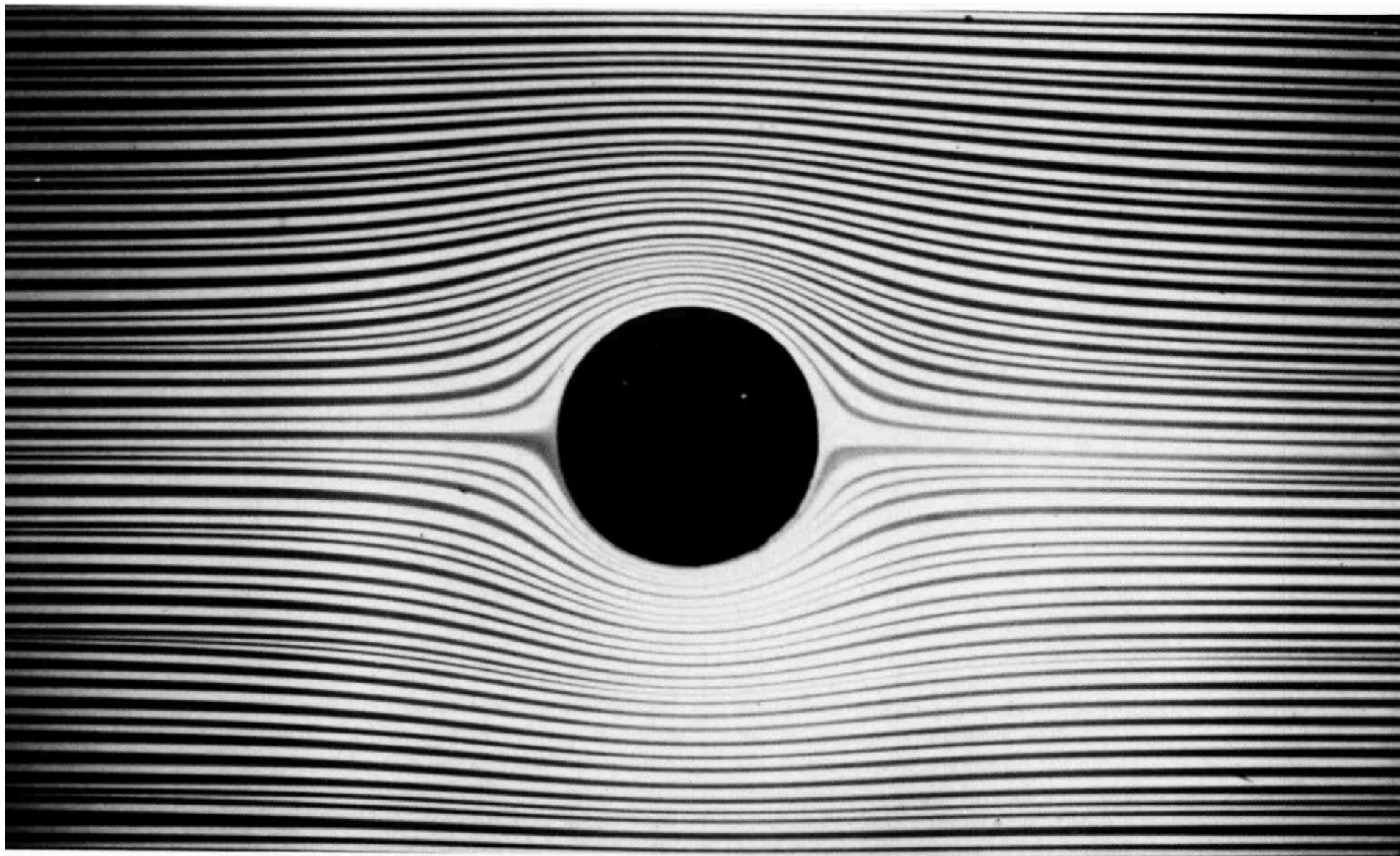

Mieszanie herbaty

Re = 100

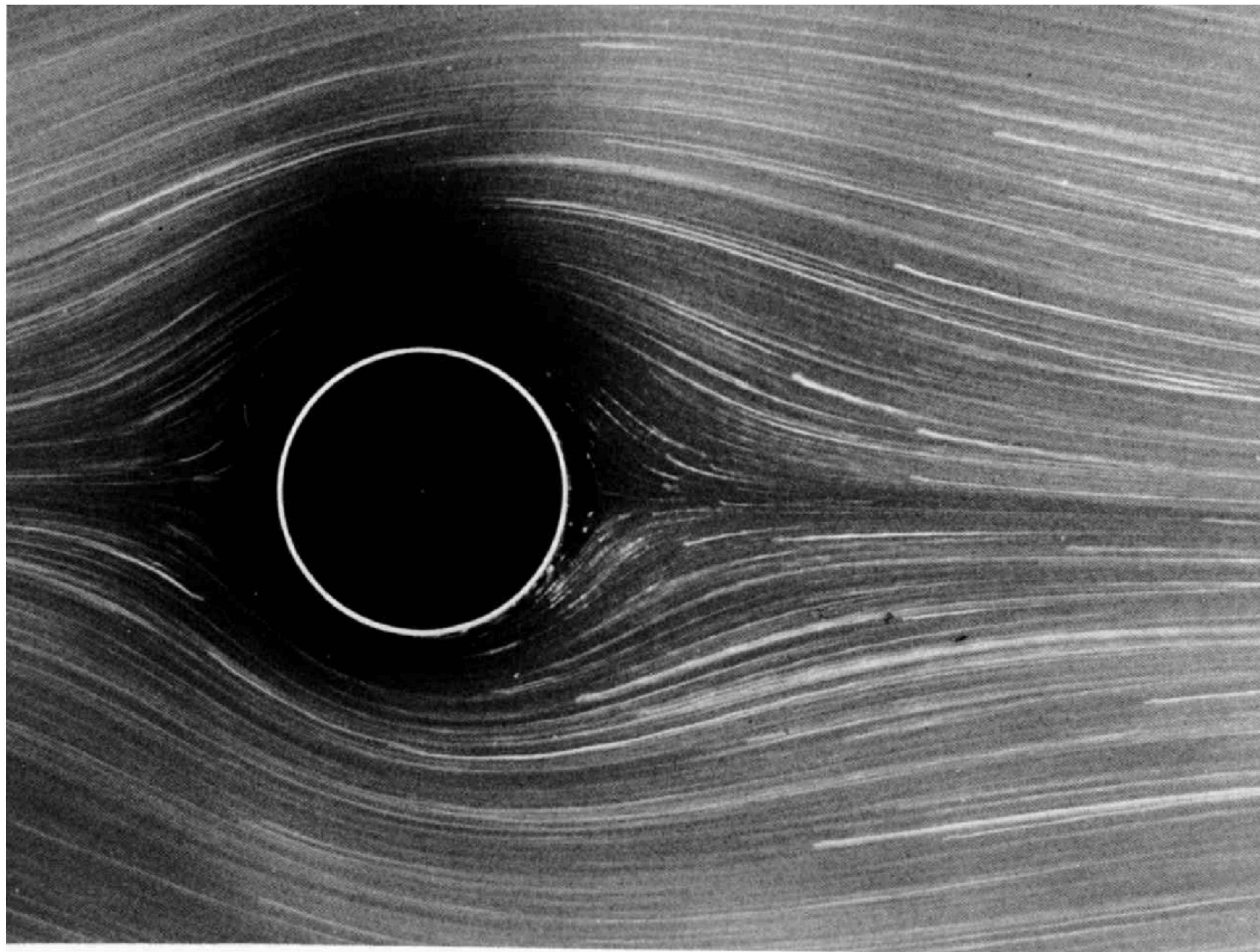

Optyw walca

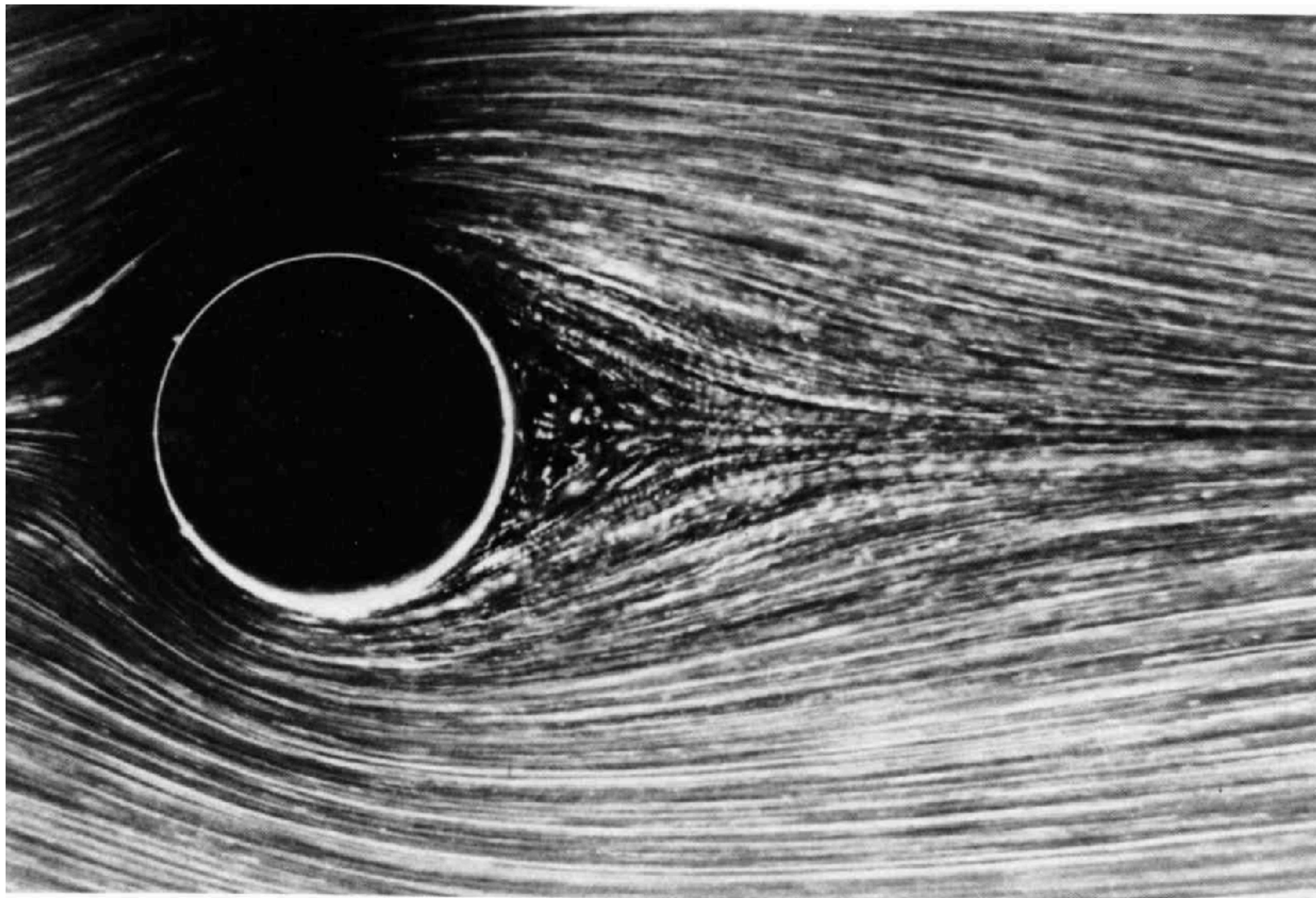
$Re \ll 1$

Optyw walca

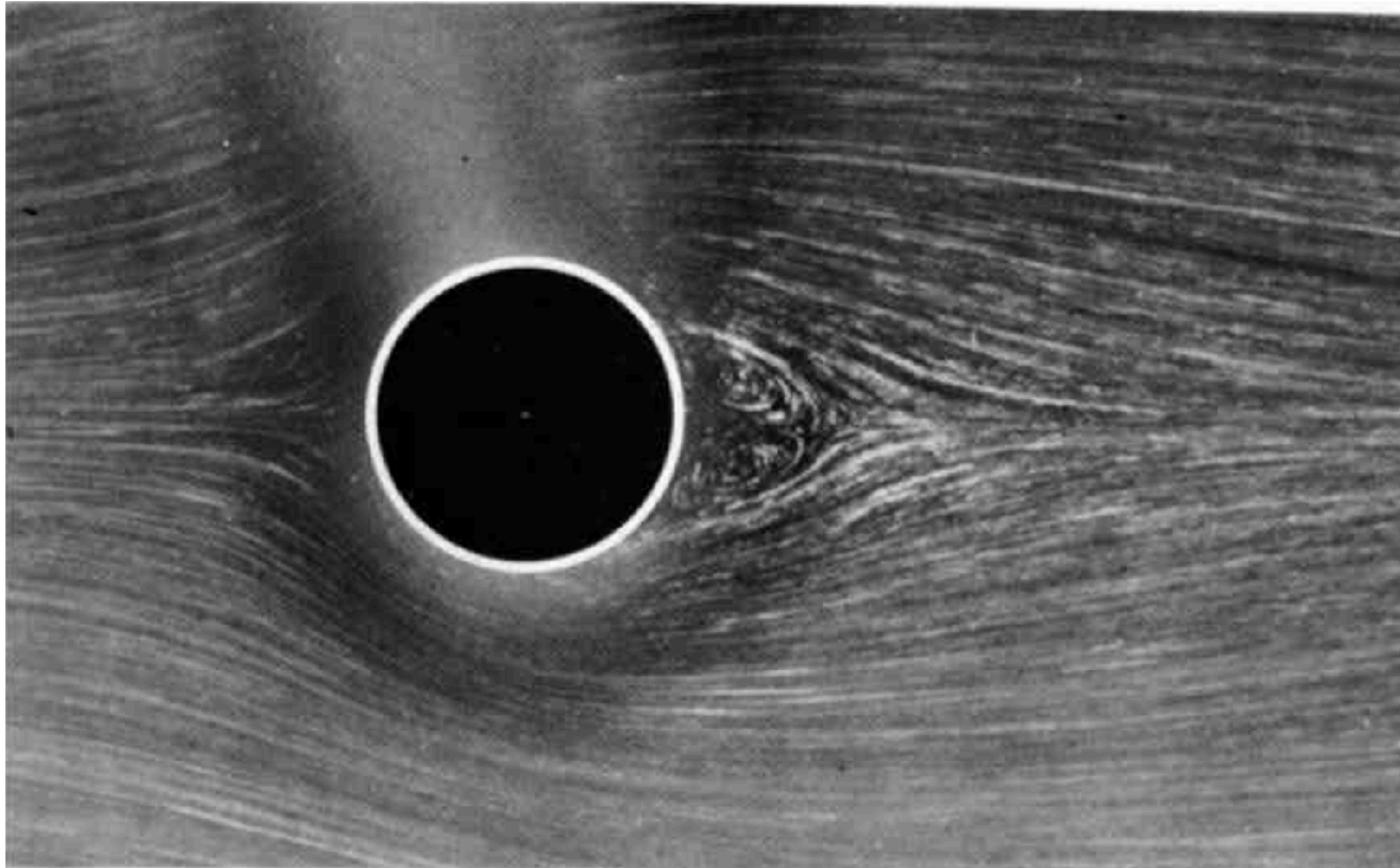
$Re = 1.54$

Optyw walca

$Re = 9.6$

Optyw walca

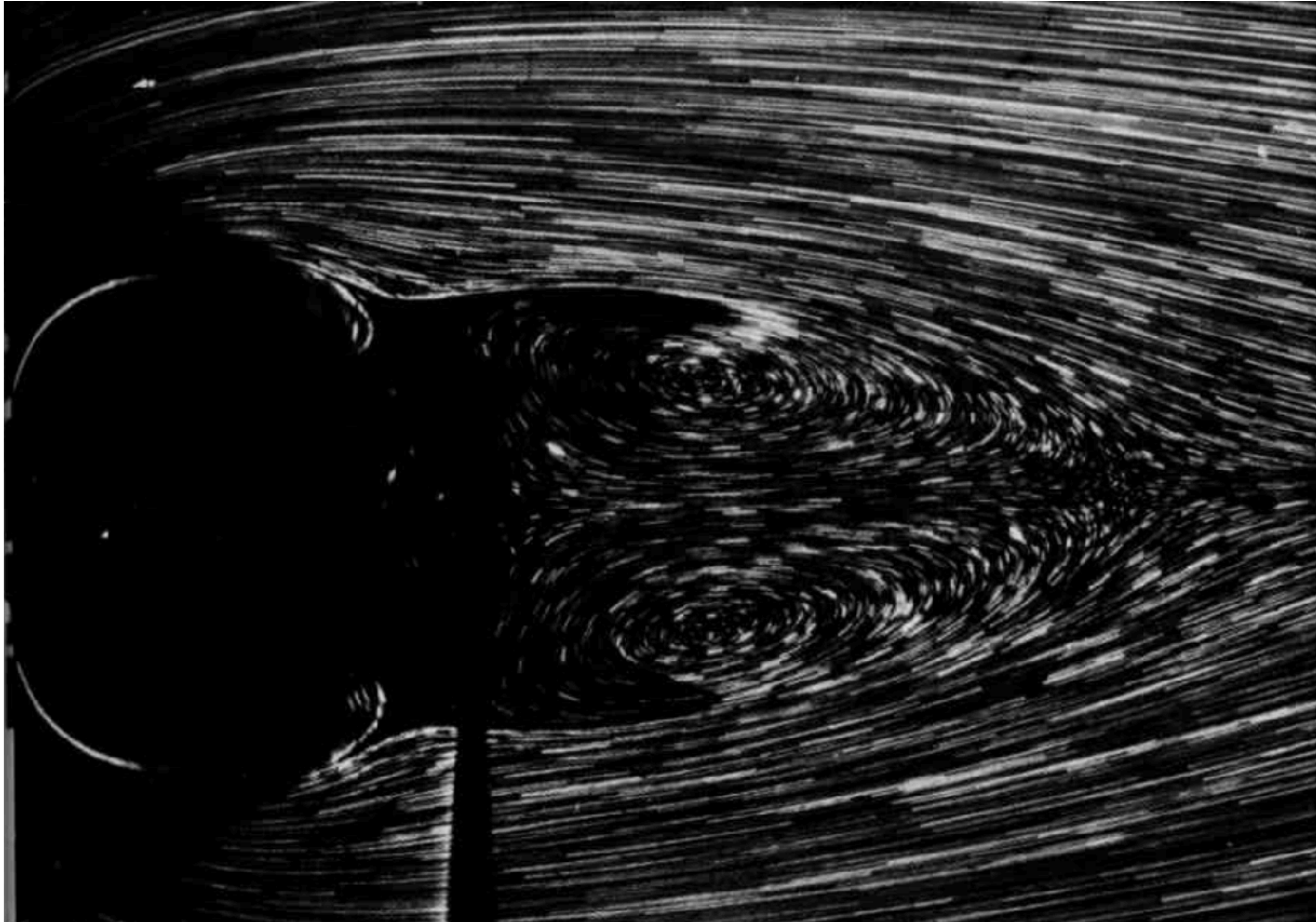
$Re = 13.1$

Optyw walca

$Re = 26$

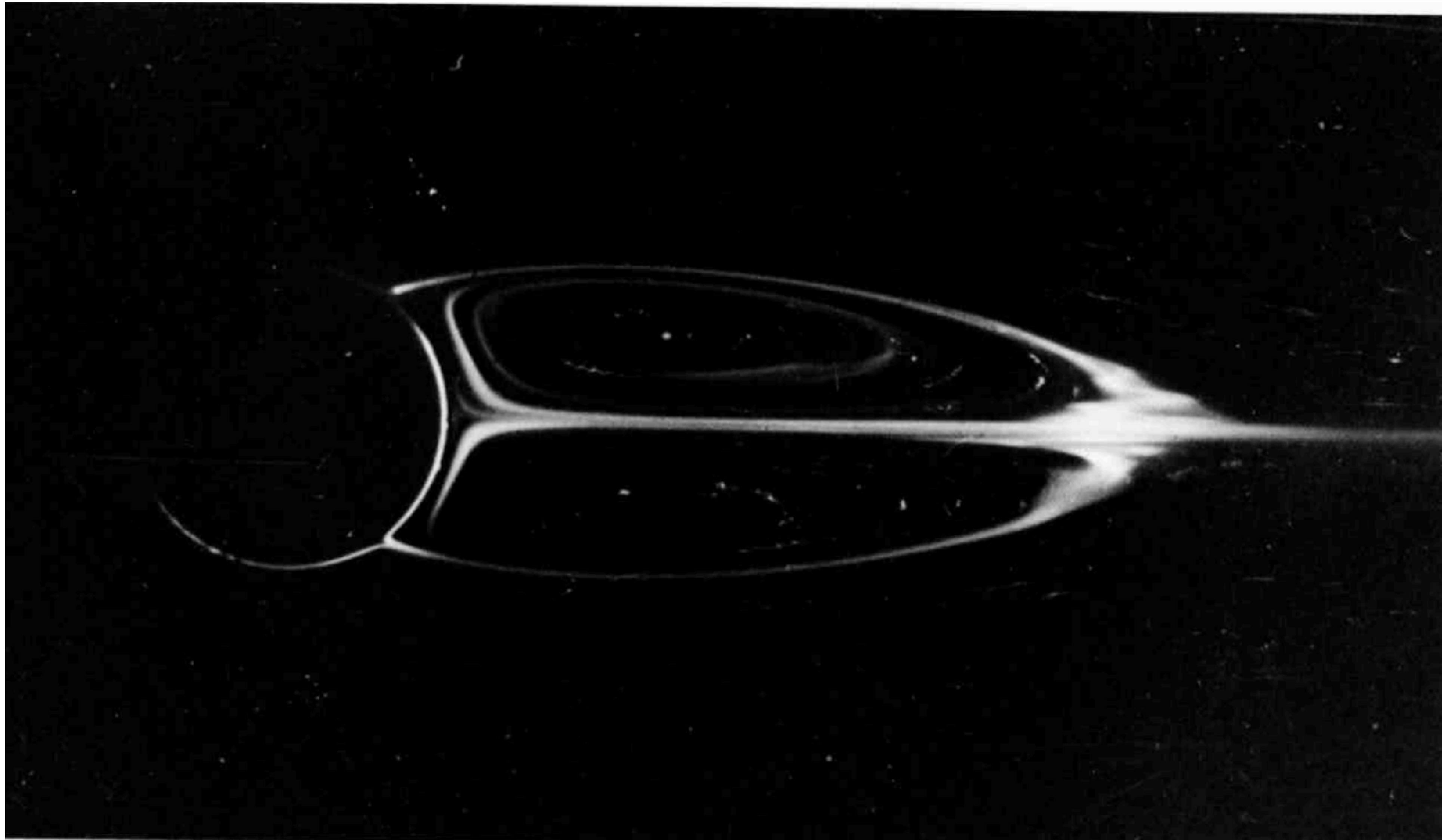
Optyw walca

$Re = 30.2$

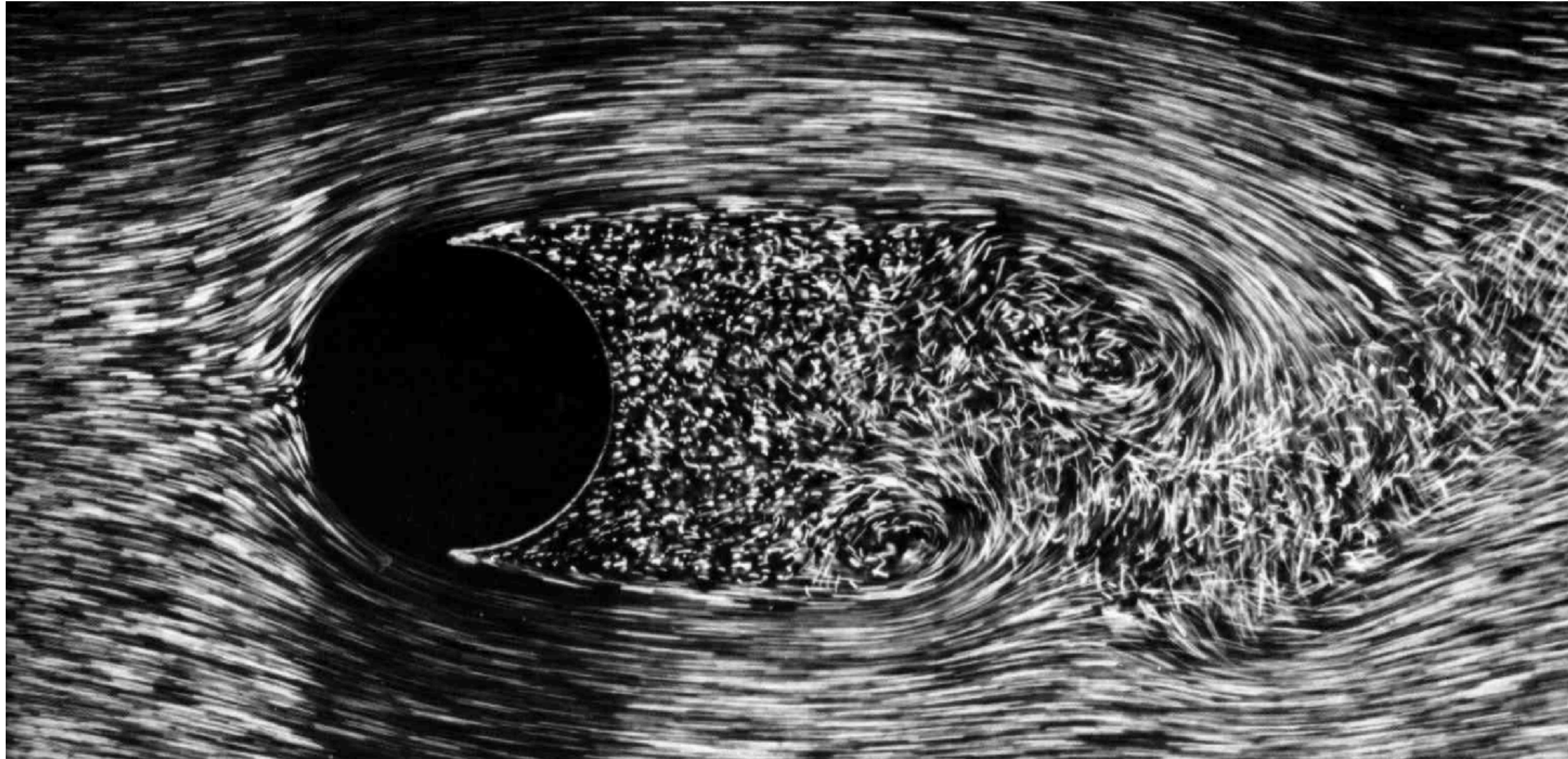

Optyw walca

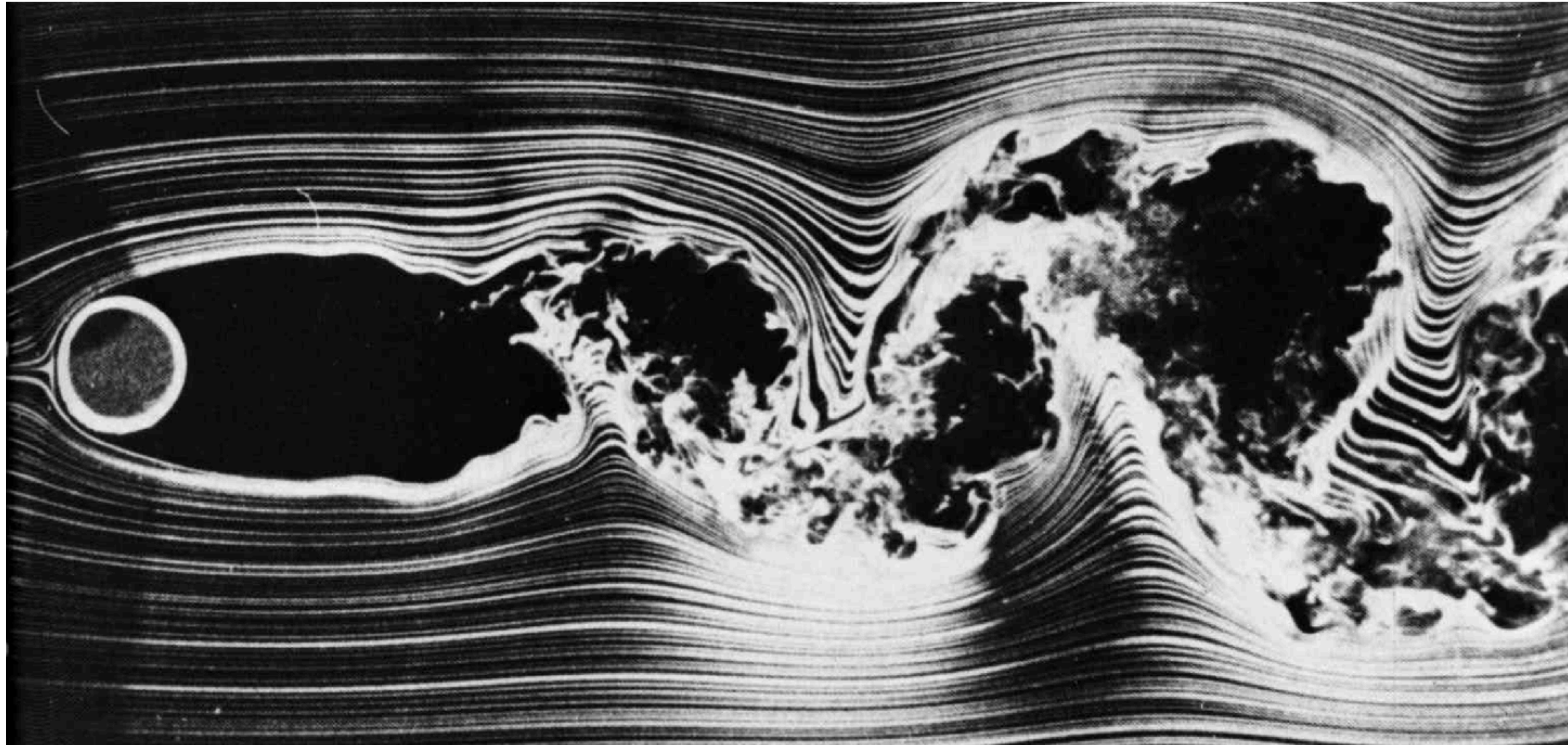
Re = 41

Optyw walca

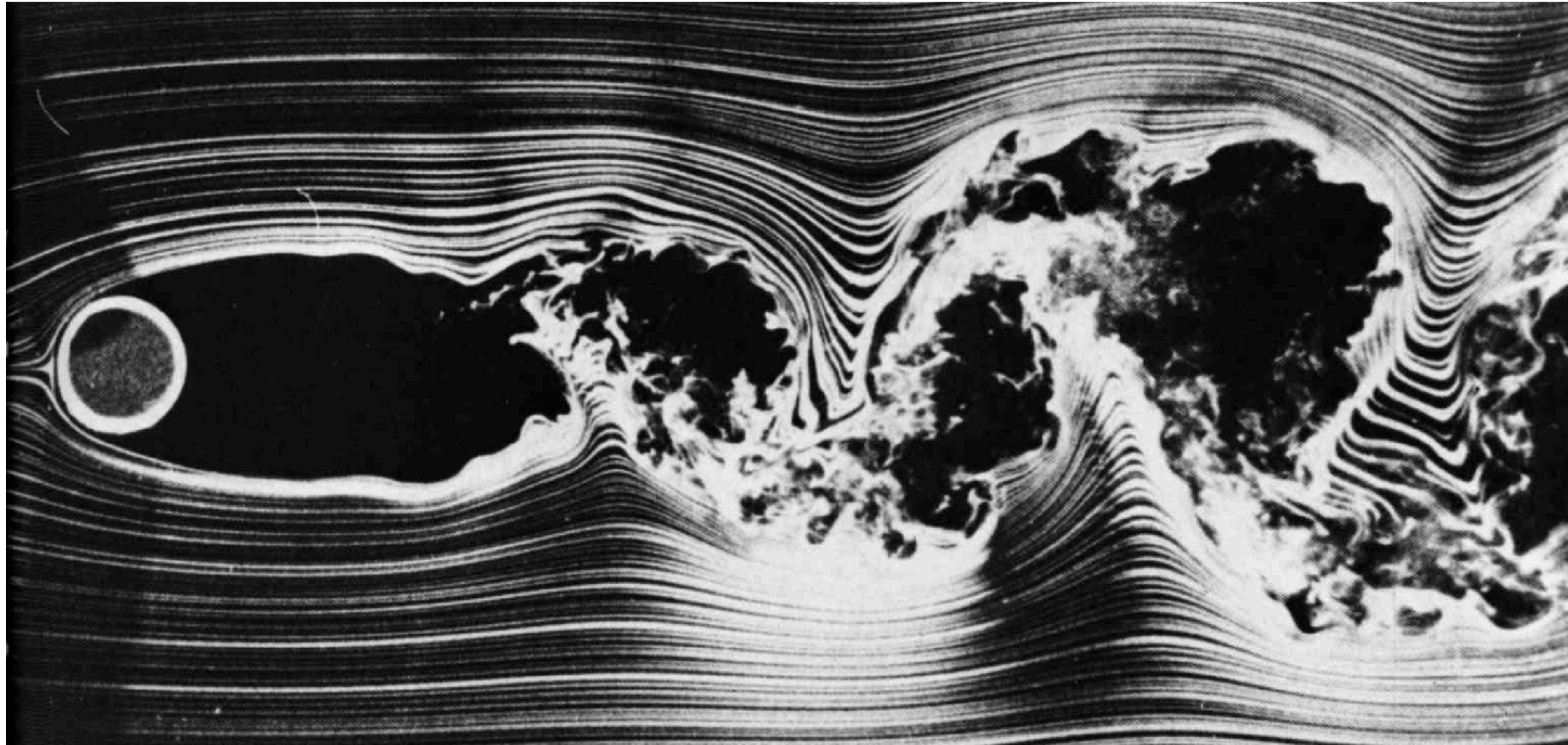
$Re = 2000$

Optyw walca

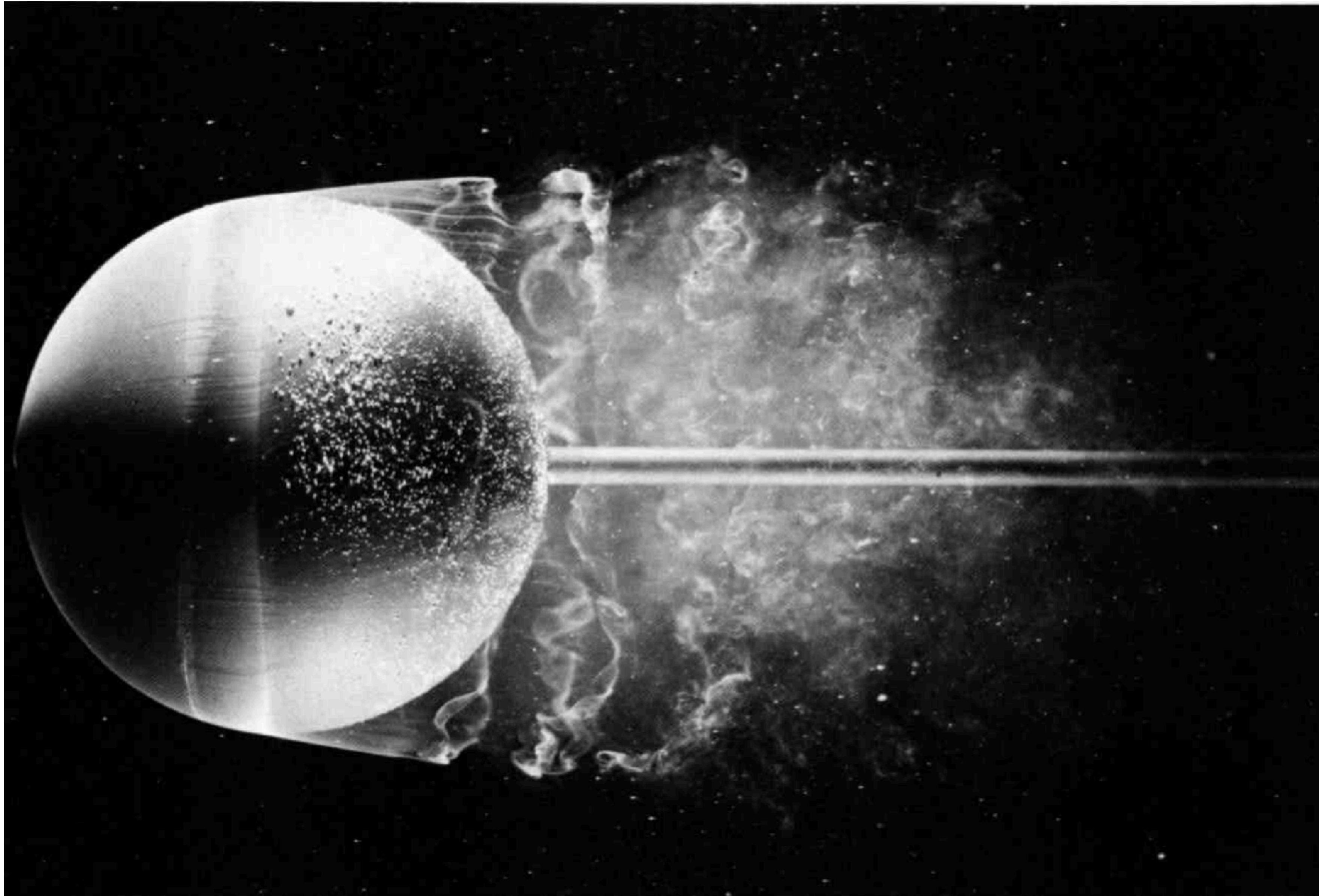
$Re = 10\,000$

Optyw walca

$Re = 10\ 000$

Przejscie do turbulencji

$Re = 15\ 000$

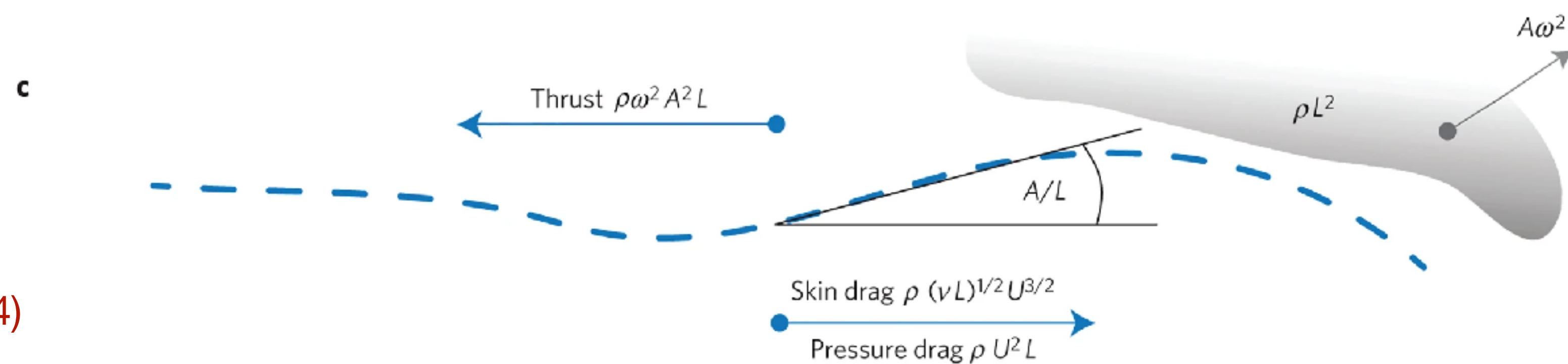
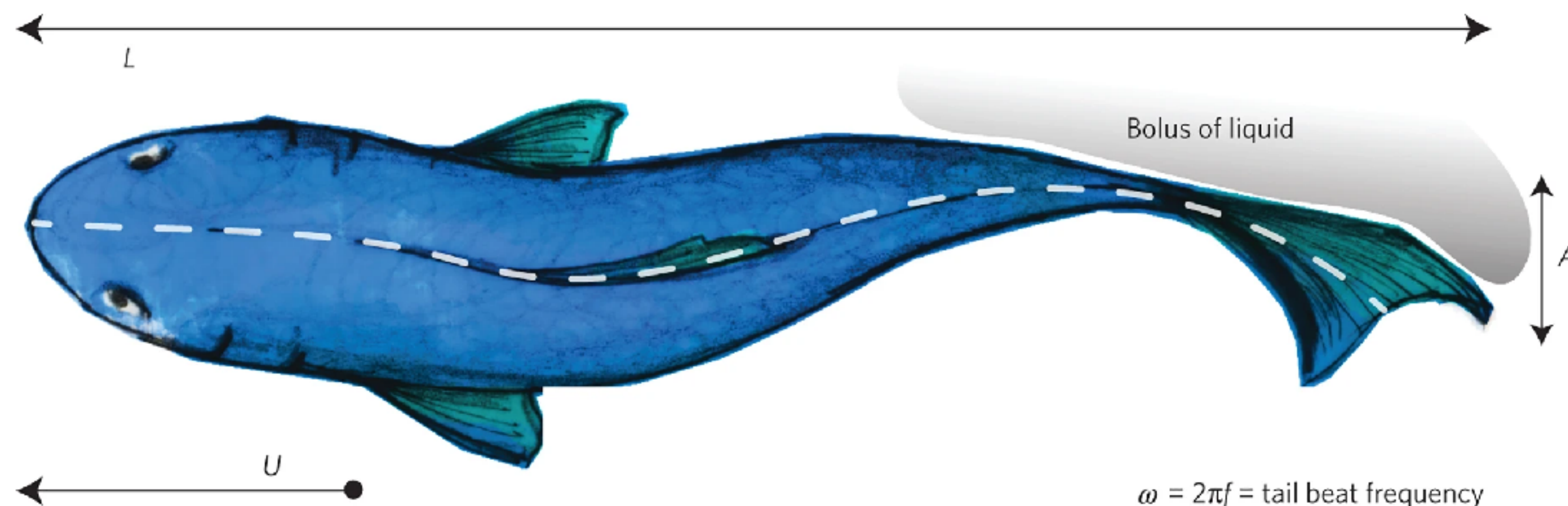
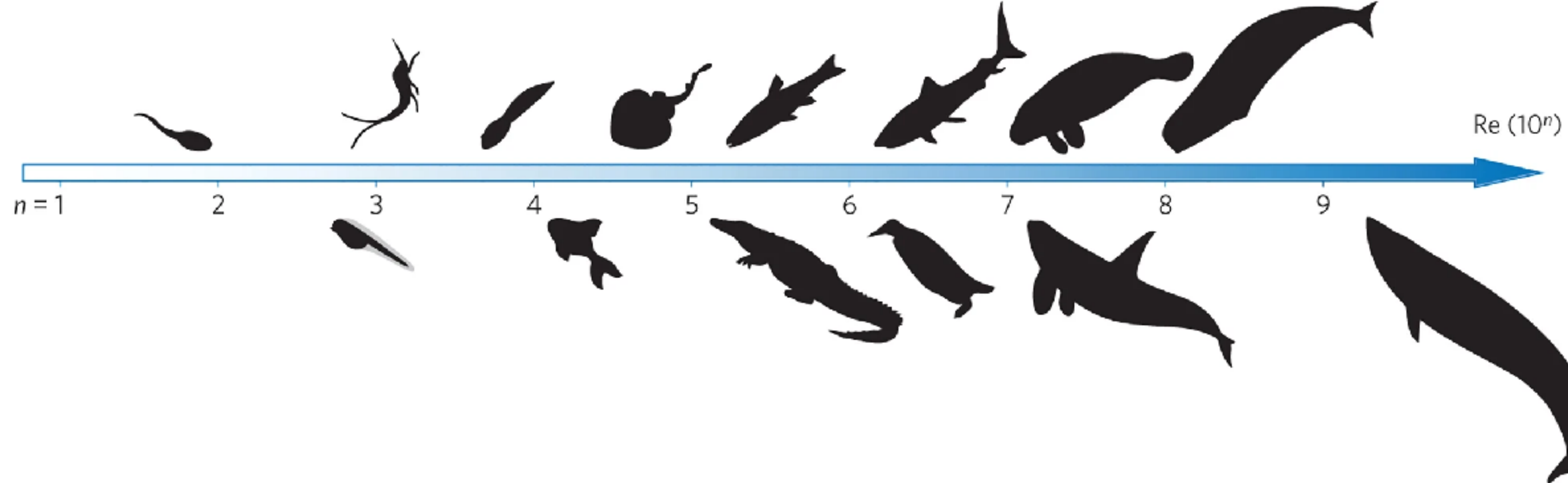
Pływanie a Re

$$Re = \frac{\rho UL}{\mu}$$

Liczba Reynoldsa

$$Sw = \frac{\rho \omega AL}{\mu}$$

Liczba _b pływacza

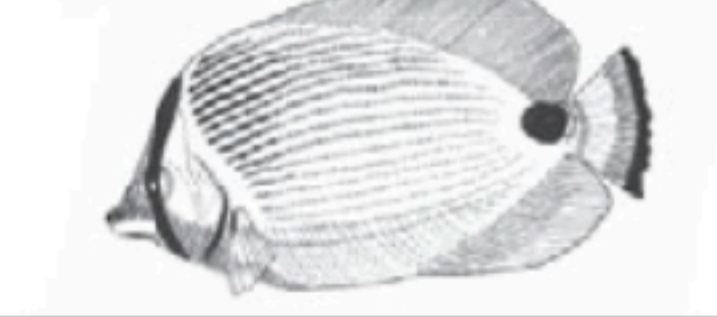

Typowe Re

Woda

$$\rho = 10^3 \text{ kg/m}^3$$

$$\mu = 10^{-3} \text{ Pa s}$$

		Length	Velocity	Frequency	Re	Sw
Bacterium		10 μm	10 $\mu\text{m/s}$	100 Hz	10^{-4}	10^{-2}
Spermatozoon		100 μm	100 $\mu\text{m/s}$	10 Hz	10^{-2}	10^{-1}
Ciliate		100 μm	1 mm/s	10 Hz	10^{-1}	10^{-1}
Tadpole		1 cm	10 cm/s	10 Hz	10^3	10^3
Small fish		10 cm	10 cm/s	10 Hz	10^4	10^5
Penguin		1 m	1 m/s	1 Hz	10^6	10^6
Sperm whale		10 m	1 m/s	0.1 Hz	10^7	10^7

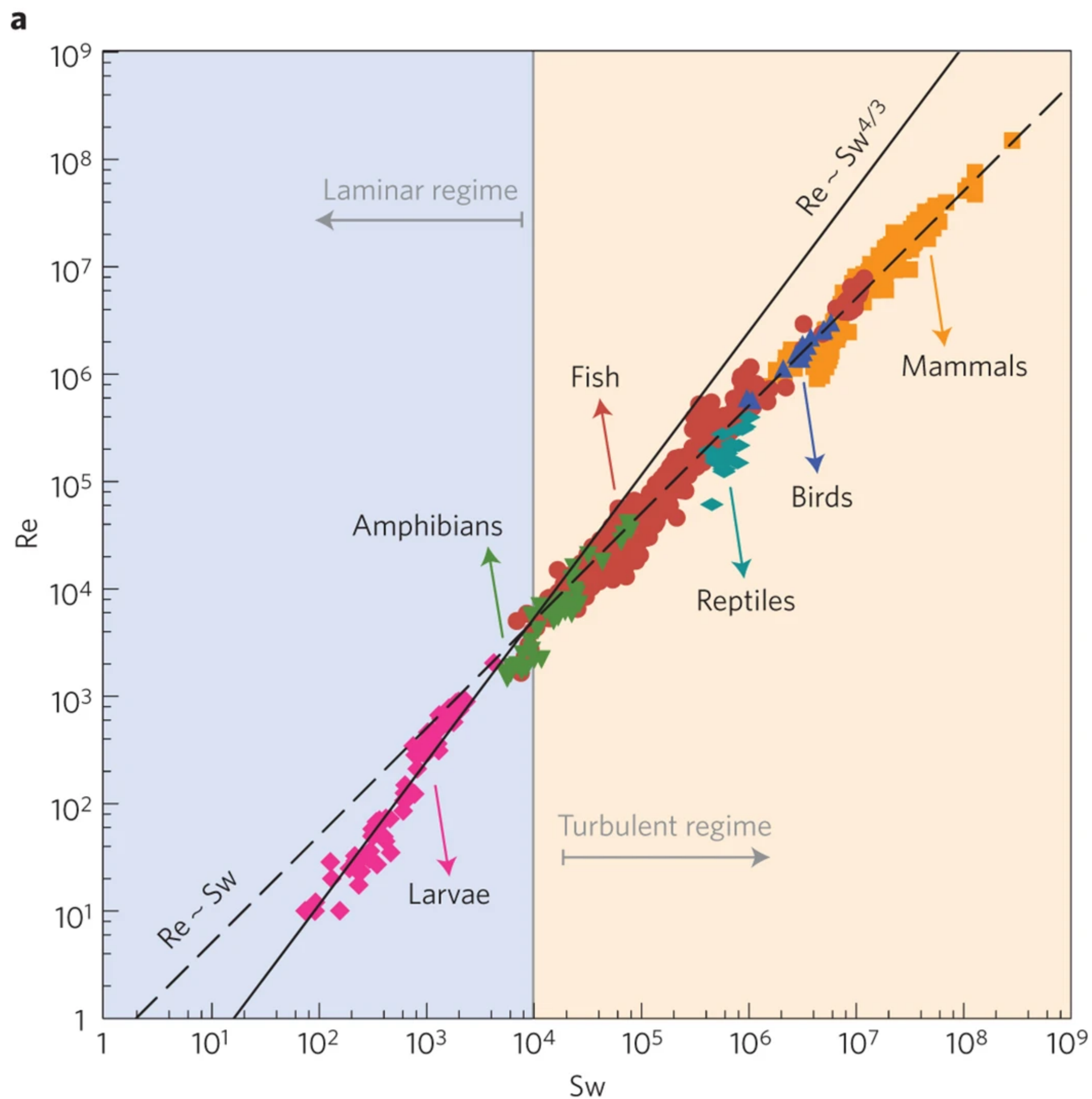
Pływanie a Re

$$Re = \frac{\rho UL}{\mu}$$

Liczba
Reynoldsa

$$Sw = \frac{\rho \omega AL}{\mu}$$

Liczba
pływacza

Podobieństwo przepływów

Przepływy o tej samej liczbie Reynoldsa mają podobny charakter

Podobieństwo przepływów

Model DC-11 (NASA wind tunnel)

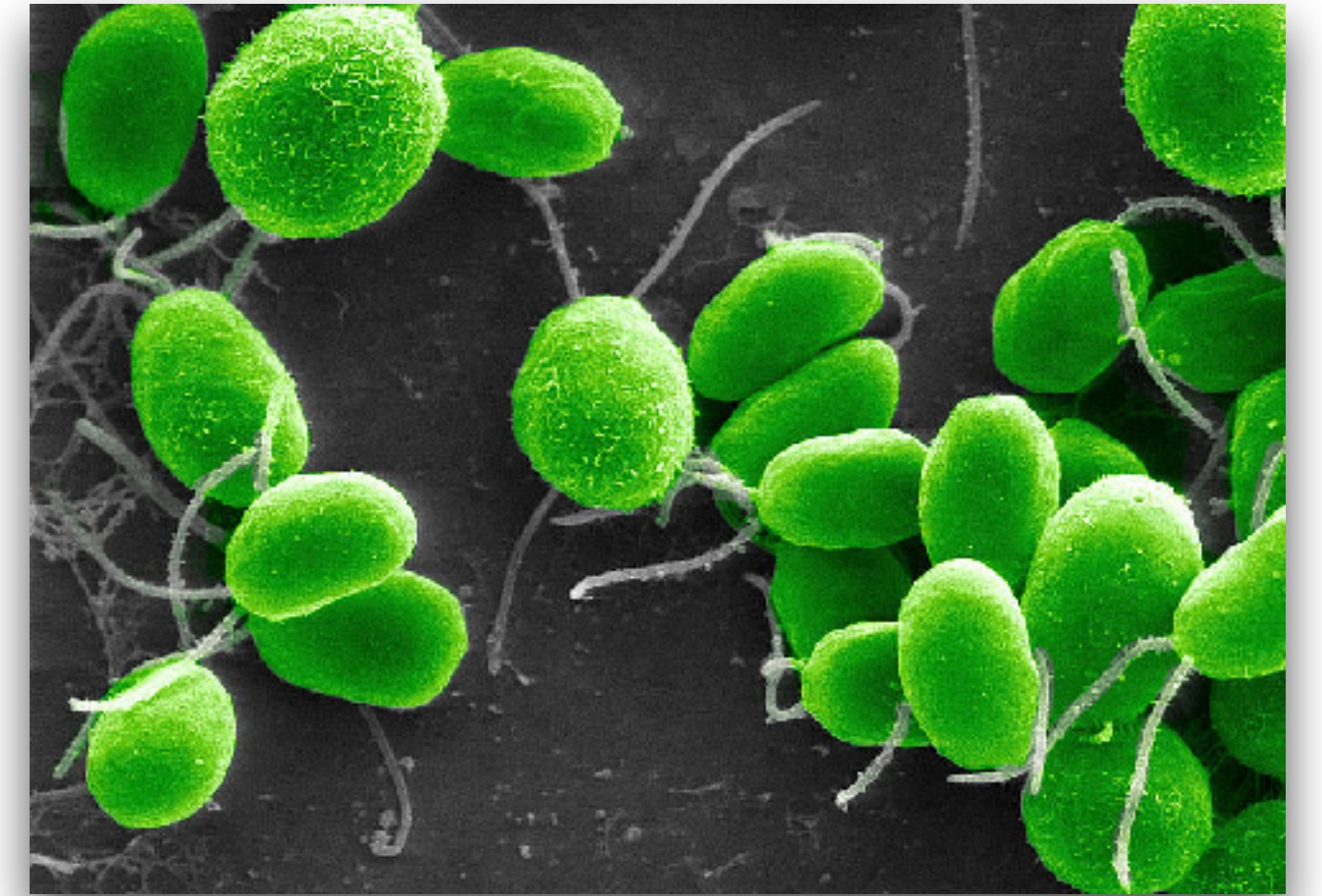

Prawdziwy DC-11 / Wiki

Duże i szybkie przepływy 📍 $Re \gg 1$

Mniejsze & bardzo szybkie 📍 $Re \gg 1$

Podobieństwo przepływów

Bardzo małe i powolne 🖱 $Re \ll 1$

Duże & bardzo powolne 🖱 $Re \ll 1$

Bardzo lepkie 🖱 $Re \ll 1$

Podsumowanie odcinka

- 1. Skale przestrzenne procesów biologicznych – od nm do m**
- 2. Skalowanie jako narzędzie interpretacji i porównań**
- 3. Panta rhei – transport biologiczny w środowisku wodnym**
- 4. Liczba Reynoldsa i podobieństwo przepływów**
- 5. Przepływy w skali mikro**